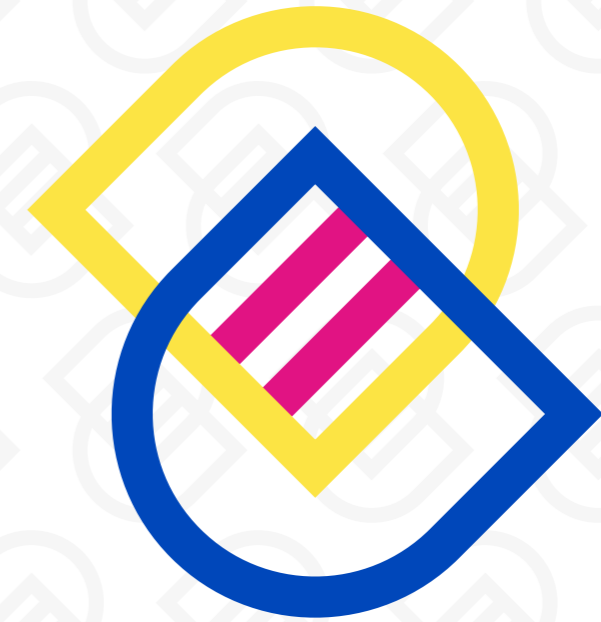

**_LA TRADUCCIÓ DEL DRET COM A
TEORITZACIÓ DELS DRETS: DE L'ES-
SENCIALISME A LA INTERSECCIO-
NALITAT EN TRADUCCIÓ JURÍDICA**

Esther Monzó-Nebot

**Càtedra de
Drets Lingüístics**

Esther Monzó-Nebot. *Llicenciada en Traducció i Interpretació (1998) i doctora en sociologia de la traducció (2002). Professora de traducció a la Universitat Jaume I. Autora de diversos treballs sobre traducció jurídica, aspectes sociocognitius i professionals de la traducció i la interpretació i polítiques de traducció i interpretació.*

© 2024 ESTHER MONZÓ-NEBOT

Directors:

VICENTA TASA FUSTER

RAFAEL CASTELLÓ COGOLLOS

Edició:

ISBN: 978-84-0937-523-3

**LA TRADUCCIÓ DEL DRET
COM A TEORITZACIÓ DELS
DRETS: DE L'ESSENCIALISME
A LA INTERSECCIONALITAT
EN TRADUCCIÓ JURÍDICA**

AUTORA:

Esther Monzó-Nebot

Primera part

TRADUIR EL DRET

Traduir¹ el dret implica immersir-se en el camp social en què es negocien, es pacten, es defineixen, s'interpreten, es publiquen, es difonen, s'apliquen i s'executen les normes prescriptives a què dona suport un sistema social i amb les quals es desenvolupa. La immersió té com a finalitat produir coneixement prenent com a base una comunicació configurada en un entramat de relacions entre agents i nocions que, en principi, no ha tingut en compte l'entramat de relacions entre agents i nocions del públic al qual s'adreçarà la traducció. A més, com ocorre en qualsevol àrea de coneixement especialitzat, traduir el dret requereix obtenir i generar nocions i relacions amb la precisió necessària perquè es pugui actuar sobre el missatge. En el cas de públic especialitzat, això pot ser decidir si un contracte té l'efectivitat necessària per transferir la propietat sobre una finca, si una persona té la capacidació idònia per exercir la medicina o si algú coneixia la càrrega que transportava sobre la base d'una conversa gravada. En el cas que el públic destinatari siga una persona sense coneixements especialitzats, la traducció pot implicar prendre decisions que afectaran el seu futur, ja sia la possibilitat de viure en llibertat o dins de les fronteres d'un país, decidir endeutar-se durant dècades per una casa o invertir el patrimoni en un negoci.

Perquè aquesta comunicació siga eficaç entre sistemes jurídics diferents, cal analitzar el coneixement que el text original ofereix al seu públic i, sobre aquesta base, generar coneixement adequat per al públic receptor (Engberg 2015), és a dir, produir un coneixement que pugui tenir utilitat per al públic de la traducció i sobre el qual aquest pugui actuar. Des d'aquesta perspectiva, la traducció implica una comparació constant entre el que podem esperar que coneguen les persones que podran accedir a la traducció —o que s'hi veuen afectades (Prunč 2008)— i les que poden accedir a l'original. A partir d'aquesta

¹ En aquest llibre, *traduir* i *traducció* fan referència al transvasament de textos, escrits o orals, entre llengües o varietats lingüístiques. Es distingeix *interpretació* en el sentit del transvasament oral quan el context ho reclama. Tanmateix, cal advertir que subsumir la interpretació en la traducció no implica una diferència d'importància entre les dues activitats en el camp del dret, sinó la voluntat d'evitar possibles confusions entre la interpretació que realitzen juristes amb la finalitat d'argumentar, aplicar i executar el dret i la que realitzen intèrprets a fi de comunicar-lo.

anàlisi, la materialització del text traduït dependrà de què entenguem que ha de fer socialment la traducció.

A més d'una activitat cognitiva, traduir per al camp del dret és una activitat social amb una transcendència inconcussa. En un camp que s'estructura entorn de l'autoritat de *dir* el dret (Bourdieu 1986) —o de *redir-lo*, en funció del marge socialment creat per a interpretar les normes—, qui tradueix gosa arregar-se part del capital més preuat i disputat. A més a més, cal considerar que el dret és un camp fortament regulat, tant pel que fa a les normes de conducta explícites (com poden ser reglaments i legislació) com als hàbits que s'assumeixen com a normes implícites (com poden ser els rituals que acompanyen els torns de paraula o l'adherència a fórmules lingüístiques específiques). Per contra, les normes acordades implícitament o explícitament per a les situacions on la traducció intervé en el camp del dret són escasses. En aquest context, qui tradueix esdevé una peça inesperada en la major part dels contextos —potser tan improvisa com la rellevància del que es diu en altres llengües per a un sistema que, de vegades, s'ha vist com a autopoietic (Luhmann 1980), això és, que es regula a si mateix, es genera i s'organitza internament, sense dependre de factors externs.

Davant aquesta condició imprevista de la traducció, les expectatives de qui tradueix poden o no coincidir amb les expectatives de qui demana o de qui utilitzarà la traducció. D'una banda, hi ha el sistema d'expectatives de qui s'ha socialitzat en el camp jurídic a través d'una formació universitària en dret, una capacitació pràctica supervisada i l'exercici diari que posa en contacte persones amb les mateixes expectatives sobre el que ha d'ocórrer en una situació determinada. De l'altra, s'hi afig el sistema d'una persona socialitzada en la confecció professional de traduccions, incloses les traduccions jurídiques, en contextos de formació i exercici anàlegs. Si considerem que és la interacció en els espais socials la que alinea les nostres conductes i expectatives (Berger & Luckmann 1966) i la que ens fa interioritzar els valors que empara una societat (Vohs & Baumeister 2016), aquestes socialitzacions diverses poden donar com a resultat divergències significatives respecte al que cal esperar d'una traducció.

Les possibles diferències es basen en l'existència de sistemes normatius diferents dins una societat, és a dir, distints marcs de referència per a la conducta i les relacions socials que estableixen el que es considera acceptable o no dins d'una comunitat o societat. Els sistemes normatius són conjunts de normes, d'expectatives quant al comportament propi i alié que guien i regulen les interaccions i les relacions. Les normes poden ser explícites i implícites, és a dir, poden incloure tant regles formals establertes per institucions socials (lleis, reglaments i documents de polítiques) com normes informals que sorgeixen de les pràctiques i les expectatives compartides pels membres d'una comunitat. En el primer cas, les normes són fàcilment transportables entre camps socials diferents i poden cristal·litzar-se en concepcions úniques, però, en el segon, les diferències són esperables. Així, per exemple, que l'entrada d'una persona en una sala motive les persones presents a posar-se dretes pot ser normal i alineat amb els valors interioritzats per a unes persones i poc menys que marcià i contrari a principis d'igualtat per a d'altres, en funció de les seues experiències socials.

Semblantment, quan es troben persones socialitzades en traducció i persones socialitzades en dret de formes fins a cert punt improvisades, hi pot haver un xoc entre els seus sistemes normatius, i la comprensió del que és i ha de fer la traducció podria fins i tot ser contradictòria. Per exemple, la percepció de les normes gramaticals com a prioritàries pot contravenir la necessitat percebuda de mantenir expressions que poden ser lingüísticament millorables (fins i tot incorrectes o innecessàries), però que es troben socioculturalment arrelades en els rituals del camp. Un altre exemple ens el dona el Tribunal Suprem, que ha establert doctrina respecte del que considera qualitat en traducció, desestimant que les errades de traducció puguin invalidar un judici si no posen entrebancs a la defensa pròpia o induïsquen el tribunal a una interpretació errònia (vegeu Tribunal Suprem 2016).

Un resultat possible del xoc entre sistemes normatius seria l'anomia, és a dir, una confusió que pot generar desorientació. Aquest desconcert sobre què és aplicable en un cas incrementa l'efecte de les relacions jeràrquiques entre participants (Goodwin et al. 2000). Com a resultat, determinar quines normes o quina visió de la traducció reïx en cada situació serà una

qüestió d'estatus: l'estatus que les persones implicades tinguen reconegut en el camp o que hagen adquirit en la situació en qüestió i, sobretot, el que els reconega la resta de participants sobre la base de les característiques que puguen manifestar i que siguen rellevants en el camp (Berger et al. 1977; Wagner & Berger 1997).

En la major part de situacions del camp jurídic, la condició imprevista de qui tradueix no li confereix cap estatus reconegut en les convencions establertes dins el camp social del dret. Tanmateix, els conflictes sobre el que és traduir en el camp del dret no es resolen sempre d'acord amb la definició jurídica. En la pràctica, de fet, aquesta definició pot ser inviable (Mowbray 2022). Per no caure en la paràlisi davant l'anomia, la interacció és la via més conspícua per adquirir el poder de negociació que permeta fer avançar el sistema de normes desenvolupat a partir de la tècnica, la frònesi i l'epistemologia traductora (Monzó-Nebot 2023d). En aquest sistema, s'inclou, molt notablement, el que és i no és traduir i el que pot fer i no la traducció. Aquesta és precisament la qüestió que articula aquest llibre, que presenta una visió general de les idees sobre la traducció jurídica que imperen en la reflexió sobre la traducció i la interpretació jurídiques i en els distints contextos de traducció del dret.

Després d'aquesta introducció, l'apartat «La diversitat de les teories sobre la traducció del dret» apunta la varietat de teories que els estudis sobre la traducció i la interpretació han formulat al respecte i ofereix una contextualització de la seua possible evolució. A continuació, quatre parts estableixen vincles entre teories distintes i els seus contextos de producció, assenyalant la continuïtat entre les teories explícites o acadèmiques i les teories implícites o naïfs, que es formulen a partir de la pràctica sense una reflexió i revisió sistemàtiques. Tot seguit, l'apartat «La diversitat de les traduccions del dret» ofereix una panoràmica de contextos on el camp del dret necessita la traducció i la interpretació. En aquesta setena part s'examina com es conceptualitzen la traducció i la interpretació i com la diversitat de normes ofereix distintes possibilitats d'interacció i d'anomia. A partir d'aquestes possibilitats, es plantegen les solucions a l'abast de qui tradueix i les pràctiques observades com una manifestació més de les normes socials que s'han desenvolupat

pat en el camp. Finalment, la conclusió destaca com la traducció humana resulta clau per a la futura evolució de la traducció del dret.

Segona part

**LA DIVERSITAT DE LES TEORIES
SOBRE LA TRADUCCIÓ DEL DRET**

La traducció del dret té prou entitat per generar pàgines i pàgines de reflexions *ad hoc* en revistes acadèmiques i professionals, per estructurar programes de formació de diferents nivells arreu del món i per institucionalitzar-se com a esfera d'estudi que atrau l'atenció de disciplines diverses, com són el dret, l'antropologia, la lingüística, la psicologia... i, per descomptat, els estudis de traducció i interpretació. De fet, la traducció jurídica ha generat lluites jurisdiccionals (Abbott 1988) més o menys productives on se n'ha assignat la competència epistemològica al dret o als estudis de traducció (vegeu Pelage 2003; Mayoral Asensio 2005) de manera semblant a com, en la pràctica, s'ha volgut destacar o fer valer la pertinença superior de les destreses de juristes bilingües o de traductores i traductors amb formació en dret per oferir traduccions en contextos jurídics (vegeu Monzó-Nebot 2009).

Darrere d'aquestes lluites s'amaga un conflicte de teories. En un sentit psico-social, les teories són el conjunt d'idees, principis, hipòtesis i conceptes que es desenvolupen per comprendre i explicar un aspecte particular del comportament humà, les interaccions o altres fenòmens socials. Les teories no són necessàriament formulacions erudites, sinó que poden ser idees implícites que condicionen la percepció, la interpretació i l'acció (vegeu, per exemple, Premack & Woodruff 1978; Shtulman 2006; Maor & Leiser 2013). Aquestes idees serveixen com a marcs conceptuals per organitzar i interpretar les dades empíriques, predir resultats i proporcionar explicacions de com i per què ocorre el que ocorre en els múltiples contextos de la nostra experiència.

Potser l'exemple més conegut de teoria implícita és la *teoria de la ment*, també coneguda com a *teoria de la perspectiva*. Se'n diu així de la capacitat humana d'atribuir pensaments, intencions, creences i emocions a les persones, la qual cosa permet entendre i predir el comportament d'altri sobre la base d'aquestes atribucions mentals. Com a teoria acadèmica, la teoria de la ment intenta explicar l'estructura i la composició de la ment humana (vegeu James 1890). Com a teoria implícita, però, adquirir una teoria de la ment implica començar a comprendre que les altres persones tenen coneixements i estats mentals diferents als nostres i que aquests poden influir en el seu comportament i, en conseqüència, en la motivació de la nostra conducta (Meltzoff 1999). La teoria de la ment és la base de les interaccions socials i esdevé fonamental si volem comprendre

les relacions humanes. Sobre la teoria de la ment interpretem les accions i els motius de les persones amb les quals convivim i interactuem, en predim les respostes i hi ajustem el nostre comportament.

Haver adquirit una teoria de la ment, però, no ens ofereix una base de conducta universal. Si ens trobem amb persones que s'han desenvolupat en contextos socioculturals diferents, la nostra teoria implícita pot fallar. Per bé que l'hàgem tinguda per vàlida durant gran part de la nostra vida i que ens haja funcionat en els contextos de les experiències passades, la manca de contacte amb vivències concretes, com poden ser costums culturals específics o discriminacions socials determinades, ens pot fer distorsionar les emocions i les creences d'altres persones i errar en les prediccions. No debades, la teoria de la ment s'origina en una matriu social concreta de relacions i interaccions (Mead 1934, 223-224). Per exemple, veure algú amb un uniforme de forces estatals pot generar expectatives força diferents en dues persones de grups socials diferents; que l'una s'hi acoste per preguntar qualsevol cosa pot generar en l'altra ansietat, sense que la primera persona haja pogut preveure-ho, atés que el supòsit no és explicable amb la seua teoria de la ment, configurada a partir de la seua experiència i relacions passades. L'exposició a altres contextos pot ampliar la nostra teoria i millorar les relacions socials amb grups diferents (De et al. 2015).

Això és, precisament, el que esperem de les teories explícites: que puguen aplicar-se a contextos diferents i preservar-hi la força predictiva. Això no obstant, les teories acadèmiques o explícites no es troben completament deslligades de les teories implícites de qui les formula i n'assegura la difusió i adaptació (Sullivan & Tuana 2007). Com a éssers humans, tot allò que fem ve guiat pel que pensem que és bo o dolent (vegeu, per exemple, Nadelhoffer, Nahmias & Nichols 2010), per les representacions simbòliques i les fantasies inconscients —inclosa la d'objectivitat i neutralitat— que genera el teixit ideològic que ens embolcalla (Žižek 1989). Ens guiem pel que creiem que funcionarà i també pel que s'acceptarà o no en un espai social (Ross 2022), inclosos els espis acadèmics. En aquest, malgrat les tècniques per distanciar-se i agafar perspectives diferents, les posicions, disposicions i predisposicions que ens forneix el nostre entorn continuen actives (Bourdieu 1984). En aquest context, treballs recents

en els estudis de traducció comencen a revisar la posicionalitat de qui investiga (Mellinger 2020; Lomeña-Galiano 2024) a fi que es puguen comprendre les preferències per uns objectes, unes explicacions, uns mètodes i unes teories (White 1973; Personal Narratives Group 1989; Smith 2007) com a resultat de la convergència de factors vinculats amb «la política, la tradició, la història i la interpretació» (Said 1989, 221).

Malgrat que els sistemes normatius són diferents entre grups socialment distingits dins la mateixa societat, tenim tendència a idealitzar les perspectives culturals pròpies com a universalment normals i normatives (vegeu, per exemple, Scupin 1992). Per posar un cas, Said (1978) parla de com Occident universalitza la seua perspectiva i els seus valors en representar cultures orientals. En els contextos on coexisteixen diversos sistemes normatius, això pot provocar tensions i conflictes que entrebanquen la cooperació. La base de les societats és la necessitat de coordinar perspectives per assegurar que el grup pot reeixir, tot i quan la coordinació pot comportar que uns grups reïsquen més que d'altres, és a dir, establir relacions de dominació i, potser també, d'opressió. La tendència a idealitzar les perspectives vivencials, socials i culturals pròpies com a universalment normals pot resultar en la imposició voluntària o involuntària d'aquestes perspectives sobre persones d'altres grups i cultures, la qual cosa perpetua les dinàmiques de poder i hegemonia (Bhabha 1994).

De la pràctica i la reflexió sobre la traducció per al camp del dret han sorgit diferents teories implícites i explícites que es vinculen amb els sistemes normatius en què es desenvolupen. Amb les societats, aquests sistemes normatius que envolten les persones que formulen les teories han evolucionat. Amb la institucionalització i la internacionalització del discurs sobre la traducció en general i la traducció del dret en particular, les teories han hagut d'acarar vivències noves. De la tercera a la sisena part, aquest llibre se centra en com la reflexió sobre la traducció del dret s'ha anat ampliant en paral·lel a la consciència de la complexitat social i la voluntat de donar veu a mirades diverses (Inglehart 1971; 2018). La revisió fa èmfasi en com les teories tenen en compte les relacions socials que s'estableixen en la traducció del dret. Abans, però els subapartats següents revisen alguns conceptes previs: com ens organitzem en grups socials i com els valors respecte a la diversitat de grups han anat canviant amb el desenvolupament de les societats.

2.1. La identitat social: un procés contextual

Els éssers humans som gregaris, necessitem relacions interpersonals per motius evolutius (Baumeister & Leary 1995). És a través de les relacions socials que podem assegurar la supervivència, satisfer les nostres necessitats i aconseguir la felicitat (Haller & Hadler 2006). Creem vincles basats en diferents trets com l'origen ètnic, l'edat, el gènere o la llengua. Aquestes relacions construeixen les bases per a l'adhesió emocional a un grup social específic i ens permeten desenvolupar una identitat social, que és clau per al nostre benestar, especialment, per a la nostra autoestima (Tajfel & Turner 1979; 1986). En construir l'*endogrup*, és a dir, el grup d'humans socialment vinculats que comparteixen un conjunt bàsic de característiques amb nosaltres, els llaços que n'uneixen els membres també distingeixen i creen divisions amb aquells que no comparteixen les mateixes característiques. El resultat és l'organització de qualsevol espai social en grups i comunitats diverses.

El model d'interacció social de Barth (1969) suggereix que és aquesta distinció respecte d'altres el que permet a un grup desenvolupar una identitat social. Això implica que els trets que defineixen la identitat d'un grup varien en funció de les identitats amb les quals comparteix l'espai social (Barth 1969, 14). Factors com la pertinença ètnica, nacional, religiosa o de gènere (Tajfel & Turner 1986) activen la nostra identificació en determinats contextos i no d'altres. Aquesta identificació és pròpia i aliena, és a dir, la nostra identitat social forma part de la nostra personalitat i de la nostra autoestima i, alhora, des d'una perspectiva històrica, genera creences culturals i estereotips que s'activen quan ens reconeixen com a membres d'un grup.

Les societats humanes han mostrat tradicionalment una tendència a la verticalitat, on uns grups en dominen d'altres, fins i tot quan aquesta dominació és conciliadora, com comenta Fishman (1993) per al cas de l'imperi mede. Multitud de trets identitaris contribueixen a assignar-nos una ubicació en la jerarquia social a escala local i global i, amb l'excepció comentada, les agrupacions dins d'una societat serveixen per distribuir de manera desigual privilegis i discriminacions entre els grups que hi conviuen i entre els individus que s'identifiquen com a membres d'aquell grup. Tanmateix, els canvis de valors

a nivell mundial han deslegitimat els sistemes opressius i, si la hipòtesi de la revolució silenciosa es continua confirmant, podrien portar canvis estables per a les relacions socials de poder.

2.2. Un món diversificat: l'evolució dels valors en les societats

La hipòtesi de la revolució silenciosa, plantejada per Ronald Inglehart a mitjans de la dècada de 1970, sosté que les societats modernes experimenten un canvi en els valors culturals dominants a mesura que passen de prioritats materialistes centrades en la seguretat física i l'estabilitat econòmica cap a valors postmaterialistes que prioritzen l'autorealització, l'autonomia i la qualitat de vida (Inglehart 1977). Aquest canvi es reflecteix en l'evolució dels valors individuals i en la transformació de les institucions socials i polítiques. En síntesi, quan els grups socials deixen d'haver-se de preocupar per menjar, poden començar a pensar en el futur i, com més estabilitat tenen, més complex és aquest pensament, fins que arriba la preocupació política, és a dir, la preocupació pel col·lectiu. Quan podem deixar de preocupar-nos per sobreviure, podem començar a preocupar-nos pel bé comú. En les societats on la preocupació política es democratitza, apareixen valors més seculars i es valora menys l'obediència i més l'autoexpressió.

L'Enquesta Mundial de Valors (WVS per les inicials en anglés) és una iniciativa internacional dirigida per Ronald Inglehart que ha estat clau per a l'estudi d'aquesta evolució. A través d'enquestes realitzades en més de 100 països, la WVS ha documentat els canvis en els valors culturals al llarg del temps i destacat un augment gradual dels valors postmaterialistes en moltes societats, on s'atribueix una importància creixent a valors com la llibertat d'expressió, la igualtat de gènere i la tolerància enfront de la diversitat (Inglehart & Welzel 2005). Aquesta recerca ha proporcionat una comprensió més profunda de com els canvis socials, econòmics i polítics influeixen en les actituds i els valors de la població, en el que aquesta considera legítim i en l'evolució de les institucions. Aquesta transformació també pot contribuir a comprendre l'evolució, els reptes i les oportunitats de la traducció per al camp del dret.

Tercera part
**L'ESTRUCTURALISME EN
LA TRADUCCIÓ PER AL DRET**

L'estructuralisme és potser la teoria de la traducció més estesa en el camp del dret. Com a moviment comú a distintes disciplines, l'estructuralisme s'interessa per esbrinar les estructures que subjauen en la conducta humana i els sistemes que en regulen el comportament, el llenguatge, la cultura i el pensament. En l'àmbit de la lingüística, un estructuralista eminent va ser De Saussure (1955), que va definir la llengua com un sistema de signes i símbols i va donar pas a l'estudi de les estructures per comprendre el fenomen del llenguatge. De manera similar, en antropologia, Lévi-Strauss (per exemple, 1952) es va interessar per trobar patrons universals en l'expressió cultural humana que pogueren trobar-se en totes les societats. En literatura, Todorov (1972) va investigar la presència de mites i gèneres literaris compartits entre distintes sistemes literaris. En aquestes empreses, l'objectiu de la recerca és descobrir universals compartits en les diferents societats humanes, de manera que els objectes d'estudi s'abstrauen per trobar-ne l'essència, abandonant els contextos específics i deixant de banda altres consideracions.

Aplicat a la traducció del dret, podem entendre com a estructuralistes els estudis que se centren en l'anàlisi de les figures jurídiques i la cerca de paral·lelismes entre cultures jurídiques diferents. La perspectiva estructuralista concep la cerca d'equivalències jurídiques com el propòsit màxim de l'estudi i la pràctica de la traducció per al camp del dret. Un problema d'aplicar aquest enfocament i no d'altres és que els sistemes jurídics són sistemes socials i no s'organitzen de formes simètriques. Aquesta asimetria es veu en l'anisomorfisme de les llengües i els llenguatges dels camps d'especialitat (Alcaraz Varó 2004). L'anisomorfisme s'observa en la comparació de mots i termes (amb els conceptes corresponents) en llengües diferents. Igual que els colors no cobreixen el mateix espectre cromàtic en totes les cultures, el terme *acción* no cobreix el mateix espectre que *share*, tot i que pot ser-ne un equivalent en determinats contextos. De la mateixa manera, els textos presenten anisomorfismes: el que s'hi inclou i no i quan s'hi fa constar també depèn dels contextos culturals que els donen forma (Hickey 2005; Orts Llopis 2017, 233). Sense focalitzar en aquestes i altres diferències, un enfocament estructuralista en la traducció jurídica subratlla la importància d'entendre l'estructura i l'organització subjacents del discurs jurídic com a motor de la traducció. Les perspectives estructuralistes analitzen sistemàticament el

llenguatge jurídic i cerquen patrons, convencions i relacions recurrents i les característiques sintàctiques, semàntiques i pragmàtiques del discurs jurídic per descobrir la lògica i els principis subjacents que regeixen la construcció dels textos jurídics en cultures diferents i permeten establir relacions que s'entenen com a equivalències. En la pràctica, quan aquestes relacions no es poden trobar, l'enfocament estructuralista no presenta més opció que reflectir l'original malgrat que s'importen elements forans al sistema de recepció.

3.1. El protomite estructuralista en la traducció del dret

Des d'una perspectiva estructuralista, tot allò que trobem en la configuració dels textos originals és relacionable amb el que trobem en els textos de la cultura meta. D'aquesta manera, una traducció que troba en la cultura meta el que puga substituir allò que trobem en el text original comunica el mateix missatge que l'original. Traslladar el missatge consagrat en el text original i els efectes del text d'origen és, per tant, una operació relativament senzilla (en tot cas, simplificada) de cerca d'equivalents, i el principi rector de la traducció des d'aquesta perspectiva. El mètode literal és, en conseqüència, l'opció legítima, i tot i considerar-se una *ficció jurídica* (Fenton 1997), és un mètode que ha marcat la traducció del dret durant segles (Šarčević 2000, 281).

Algunes publicacions han documentat comentaris freqüents en la pràctica que fan palesa aquesta teoria implícita de la traducció en contextos jurídics. Per exemple, Hickey (2014) parla d'un cas en què, interpretant de l'anglès a l'espanyol en un tribunal britànic, una jutgessa se li va adreçar com a intèrpret i li va demanar que posara molta cura en com traduïa el que diria a continuació. Llavors li va preguntar: «I com ho direu?» Després de la resposta, la jutgessa va plantejar una pregunta nova: «I això què vol dir?» Com a resposta, Hickey va repetir les paraules inicials de la jutgessa, a la qual cosa ella va respondre: «Exacte, això és el que vull que digueu.» La concepció subjacent és que hi ha paraules en un idioma B per a les paraules de l'idioma A que la traducció ha de trobar, i aquesta teoria de la traducció jurídica revela la concepció de l'estructura interna equivalent entre llengües. En conseqüència, transmetre amb precisió el missatge expressat i els efectes jurídics del text d'origen implica idealment un

mètode literal de traducció per preservar l'expressió exacta i l'estructura dels textos en la llengua d'origen, que pot violentar, si cal, la llengua d'arribada. Amb una visió essencialista, aquest procés es defensa com a instrument per evitar que qui tradueix interprete o introduísca alguna distorsió en les interpretacions possibles dels textos jurídics. Aquesta prevenció implica que els conceptes jurídics tenen significats fixos que es poden transferir directament d'una llengua a una altra.

Un exemple d'aquesta visió el tenim en la traducció al francès del 1867 de les anomenades *Lleis de la Nord-Amèrica Britànica*, base de la constitució del Canadà, però de lectura difícil per a una persona francòfona (Gémar 2007, 151). Un cas diferent és la traducció al català del *Liber Iudiciorum* o Codi de Recesvint, promulgat l'any 654 i traduït al català antic al segle XII (1105-1110), que s'ha apreciat com a materialització del llenguatge jurídic català normalitzat (Mundó Marcet 1985; vegeu també Pujol Campeny 2018).

Un cas citat amb freqüència per la polèmica suscitada és la traducció al francès del Codi Civil de Suïssa. El Codi va ser resultat del treball de codificació dirigit per Eugen Huber, jurista germanoparlant, a les darreries del segle XIX. Es va aprovar el 1907 i va entrar en vigor el 1912 en les versions alemanya, italiana i francesa. La traducció francesa es va encomanar a un membre de l'equip de redacció, Virgile Rossel, un polític liberal titulat en dret i literatura per la Universitat de Leipzig (Amstutz 2008; Clavien 2008; Florey 2008). Rossel va escometre el projecte de produir un text en francès amb la intenció que es llegira com un text redactat en un bon francès. Amb l'alemany com a llengua dominant de Suïssa, la decisió era un clam per oferir a la Suïssa normanda una versió intel·ligible que atorgara a la població minoritzada el dret a accedir a les normes que en regulaven la cooperació social (Dullion 1997; Šarčević 1997).

La polèmica va esclatar el 1910, quan un jurista de la zona germànica de Suïssa, Ernst Cesana, va iniciar una campanya ferotge contra la traducció de Virgile en la revista *Schweizerische Juristen-Zeitung* (Cesana 1910/1911). Ernst Cesana defensava una visió essencialista: el francès s'havia de supeditar a la versió original en alemany perquè les variacions produïrien interpretacions contradictòries. A la fi, el debat se centrava en l'estatus relatiu de les llengües i en si la traducció havia de servir els interessos del grup dominant (com a traducció

document, vegeu Dullion 2000, 8) o del minoritzat (com a traducció *instrument*, ibídem). La sisena part aprofundeix en aquest aspecte.

3.2. L'entrada del postestructuralisme i la coexistència pacífica

La concepció estructuralista de la traducció del dret no s'ha apartat completament i continua vigent, principalment, en aproximacions foranes als estudis de traducció. L'entrada del postestructuralisme en la disciplina (vegeu Angelelli & Baer 2016), com també l'anomenat *realisme* del dret (Svantesson 2013) i els estudis crítics del dret (Unger 1983) com a superació del formalisme (Villa 2006), reconeixen la importància de les circumstàncies particulars del context i la situació. Si fins i tot assumim ja que aprendre una paraula és un acte social (Bloom 2000, 55), la traducció no pot deslligar-se de l'entramat social que l'embolcalla. Per tant, cal que mirem el significat i les relacions entre cultures, textos i llengües més enllà de les oposicions binàries i els règims establerts de veritat. El postestructuralisme, tot i que s'ha considerat idealista i apolític (Francis 1999), va permetre donar pas a maneres renovades de pensar la diferència i la identitat sense recórrer a essencialismes. En concret, pel que fa a la traducció jurídica, va permetre un enfocament més contextualitzat i pragmàtic sobre la interpretació dels textos tenint en compte, a més de factors lingüístics i culturals, d'altres de socials i de sociojurídics.

Des del postestructuralisme, hem pres consciència que els textos no tenen un sol significat ni són determinats per les regles del llenguatge en una forma única. Ans al contrari, la interpretació de tota comunicació depèn del context i s'estableix en relacions dialògiques. Per bé que el dret ha adoptat un llenguatge que permetera disfressar la dependència de les normes jurídiques de persones i contextos (Bourdieu 1986), les perspectives pragmàtiques s'han obert pas i, des dels estudis crítics, el dret es veu en un context d'entorns i biaixos socials. «Si abans era subversiu pensar que les decisions judicials eren influïdes per factors extrajurídics, ara sembla ingenu dubtar-ne» (Bix 2009, 197).

Tot i els biaixos reconeguts de les decisions judicials, que poden dependre de factors tan aparentment inofensius com l'oratge del dia o el natalici de la persona encausada (Muñoz Aranguren 2011; Stajniko 2015; Rosa Rodríguez &

Sandoval Navarro 2016; Edmond & Martire 2019; Philippe 2021, entre d'altres), el camp jurídic s'ha bastit sobre l'acceptació de la jerarquia interna en què els tribunals interpreten les normes que han d'assegurar l'estabilitat de la societat. En societats democràtiques, aquestes normes són formulades pel poder legislatiu i són, per tant, decisions polítiques. Reconèixer la contextualitat del dret i, especialment, de la interpretació del dret, contradiu l'objectivitat que s'arroga el camp i que es materialitza en mites com la manca d'autoria, pal·lesa en recursos lingüístics com són les nominalitzacions (la *incompareixença* per comptes de *no comparèixer*) o la veu passiva (és *condemnat* per comptes de *condemne*). Amb aquest rerefons, reconèixer la necessitat d'interpretar contextos per poder comprendre i reexpressar comunicacions jurídiques entre sistemes lingüístics i jurídics diferents acaba rebuig. Aquest rebuig està arrelat en l'estructura mateixa del camp, on el poder de dir el dret implica la posició més elevada de la jerarquia (Bourdieu 1986). Si arribar al cim d'aquesta jerarquia és un camí d'inversions costoses per qui s'endinsa en el camp, cedir el poder a qui hi arriba des de fora exigeix el reconeixement d'una autoritat a qui tradueix que el camp s'esforça per negar, per exemple, sotmetent a criteri dels tribunals la competència de qui ha d'interpretar o traduir (Monzó-Nebot 2023c, 34 i seq.).

Quarta part

LA VISIÓ FUNCIONALISTA

Les teories funcionalistes de la traducció es van originar en el pensament traductològic alemany en la dècada de 1970. El funcionalisme va intentar superar la visió estructuralista de la traducció com a operació lingüística basada en l'equivalència mot a mot. Es van considerar insuficients per explicar la traducció fins i tot les sofisticacions que anaven més enllà d'equivalències universals i demanaven l'equivalència *contextual* (Newmark 1998) o *funcional* (Neubert 1973) o les que conceptualitzaven l'equivalència com a *dinàmica* (Nida 1964). Com a reacció a l'acceptació majoritària de les teories lingüístiques, implícites i explícites, el funcionalisme va demanar desplaçar la mirada de les paraules del text al propòsit de la traducció. En síntesi, *funcionalisme* en els estudis de traducció implica un interès central per la funció de la traducció.

Com el funcionalisme en el cas del dret (Michaels 2006), el funcionalisme en els estudis de traducció abasta diferents teories explícites de la traducció. Entre els trets comuns a les diferents propostes trobem premisses comunes: *a)* la traducció és una acció situada en un context sociocultural, influïda per aquest i orientada a un dels objectius possibles en aquest context; *b)* l'objectiu de la traducció és el factor més important a l'hora de traduir, i *c)* qui tradueix és una persona experta en la producció de traduccions funcionalment adequades (Martín de León 2020, 199).

4.1. Les claus de la visió funcionalista

Un punt clau del funcionalisme (o dels funcionalismes) és la centralitat de la teoria de la ment de qui tradueix: a partir de l'oferta d'informació del text original o text base, qui tradueix utilitza la seua expertesa per establir assumpcions sobre com rebrà el text el públic destinatari. A partir d'aquesta conceptualització, dissenya el projecte de traducció que tinga les millors possibilitats d'aconseguir l'objectiu definit per l'encàrrec –o *skopos*, en la formulació de Vermeer (vegeu Reiß & Vermeer 1984). Aquesta definició pot ser explícita o implícita: com que és una persona experta, tot allò que no s'explícite ho pot assumir sobre la base del seu coneixement de les cadenes de cooperació social. D'aquesta manera, traduir és una empresa que contribueix a les activitats socials en què individus de cultures diferents han de *cooperar* (Holz-Mänttari 1984).

La consideració de qui tradueix com a persona experta (Holz-Mänttari 1984) és un desenvolupament novedós i central dels funcionalismes. En aquesta condició, qui tradueix té la millor perspectiva per assolir el propòsit de l'encàrrec. D'aquesta manera, es reclama l'autoritat per decidir quina és la millor forma (i mètode, ja sia literal, lliure o híbrid) en què es pot satisfer el propòsit de la traducció i s'obri pas a una interpretació àmplia de la traducció que pot abastar altres activitats d'adaptació amb finalitats de cooperació comunicativa (Holz-Mänttari 1993). Una altra diferència substancial dels funcionalismes respecte de les visions estructuralistes és considerar la perspectiva de qui tradueix com a parcial (Vermeer 1996). En conseqüència, la interpretació del text no pot ser integral sinó que es veu limitada per diversos factors. Aquests límits, però, no es problematitzen i s'entén que no enterboleixen l'expertesa cognitiva necessària per a traduir.

La representació de qui tradueix amb un coneixement idealitzat alhora que limitat, com a persones expertes i, també, no participants (Holz-Mänttari 1984), ofereix un panorama apolític de la traducció que assumeix l'alineació de qui tradueix amb les relacions de dominació que estructuren les societats. Aquestes relacions s'alimenten dels esforços d'una conceptualització funcionalista de la traducció per continuar la cooperació sense immutar l'estructura. A més a més, el funcionalisme de Nord (1991) introdueix el principi de fidelitat per assegurar que la llibertat arrogada pels funcionalismes a qui tradueix es manté dins de límits que es puguen considerar ètics. La *fidelitat* per a Nord és un deure envers les persones que participen en la situació comunicativa i, per a Prunč, envers aquelles que s'hi veuen afectades (Prunč 2008). La diferència és notable i ofereix marges diferents per a l'agència de qui tradueix, alhora que li exigeix responsabilitats diferents i coneixements diferents.

La composició de lloc que el funcionalisme dibuixa per a qui tradueix requereix dades o hipòtesis sobre els elements prototípics de la situació: sobre qui emet el text i qui pot llegir-lo —també sobre altres parts interessades en el funcionalisme de Prunč— i sobre el text en si. Val a dir que aquestes hipòtesis es queden en suposicions, ja que els funcionalismes no guien la recollida de dades a partir de casos concrets i, de fet, els models d'anàlisi per a la traducció que ofereixen se centren molt clarament en els textos i, tot i que introdueixen

factors extralingüístics generalitzats (Nord 1999), ignoren els intents d'incorporar competències etnogràfiques i sociològiques (vegeu Hickey 1980).

Amb aquesta conceptualització d'anàlisi per a la traducció, són les suposicions les que guiaran les decisions micro i macrotextuals en traduir. Analitzar un encàrrec a partir de funcions prototípiques exigeix recórrer a la teoria de la ment, al coneixement sobre el sistema normatiu i a l'anomenat *sentit comú* o inèrcia pròpia de la comunitat on ens socialitzem que s'ha cristal·litzat a partir de l'*statu quo* i que, per tant, reforça les estructures de dominació (Gramsci 1977). D'aquesta manera, les teories funcionalistes ens demanen que reflexionem a partir de la internalització del sistema normatiu des d'una perspectiva reconegudament parcial però tinguda per experta, excloent-ne d'altres que poden escapar a l'experiència particular i assumint una alineació amb qui formula l'encàrrec —amb l'excepció de Prunč, que introdueix altres parts interessades. Sense una demanda d'anàlisi que vaja més enllà de l'abstracció de funcions, la perspectiva dominant, les creences culturals i fins i tot els estereotips (Martín de León 2008) faciliten l'alineació amb les estructures de poder. Des d'aquest marc, la traducció promou la continuïtat de les dinàmiques d'opressió.

La centralitat de la teoria de la ment en les perspectives funcionalistes, és a dir, la configuració del projecte de traducció a partir de conceptualitzacions prototípiques de cultures i situacions reforça una submissió a l'estructura com a dictat del funcionalisme. La teoria de la ment, la configurem a partir d'experiències en un entorn polititzat, com a instrument d'autoregulació per assegurar la cooperació en estructures que jerarquitzen les identitats socials (vegeu la segona part). L'entorn i el nostre sistema neurobiològic (Stallen & Sanfey 2015) ens insten a cooperar amb les dinàmiques existents i, en conseqüència, a contribuir a la continuïtat de les jerarquies. Obviar aquestes dinàmiques socials en una teoria pretesament general de la traducció permet alinear-la amb els sistemes opressius en què es desenvolupen els encàrrecs de traducció.

En aquesta visió alineada rauen les crítiques que fan èmfasi en el caràcter prescriptiu i no descriptiu dels funcionalismes (Chesterman 1998). Un marc de funcions generalitzades ofereix una determinada visió de com s'estructura la cooperació entre persones i en la societat en general i no ofereix espai ni

motivació per a conèixer les visions alternatives o la diversitat de teories implícites presents en un context i les expectatives que comporten per a la traducció —en el millor dels casos, aquestes expectatives es jerarquitzen. En aquest marc de rigidesa excessiva (Toury 1995), la visió de la traducció com a sotmesa a un encàrrec s'ha vist com a formulació d'una teoria de la traducció alineada amb un sistema d'opressió com pot ser el capitalista (Monzó-Nebot & Wallace 2020). Semblantment, la possibilitat de produir tot tipus d'adaptacions sense qüestionaments ètics deixa de banda còmodament quòdlibets ideològics habituals, com la manipulació d'un text que pugui servir als interessos de qui tinga el poder d'introduir-ne la traducció en un sistema determinat (Koller 2002; Stolze 2003). El fet que aquestes qüestions es descarten de l'abast de les propostes funcionalistes (per exemple, Vermeer 1986; Holz-Mänttari 1993) resulta informatiu respecte del sistema normatiu en el qual s'han formulat i la teoria de la ment que duen aparellada.

4.2. Defenses i crítiques del funcionalisme per a la traducció del dret

La perspectiva funcionalista en conjunt, sense particularitzar visions concretes, s'ha presentat com a idònia per a la traducció del dret (Garzone 1999), ha generat defenses persuasives i inspirat recerques aplicades. De fet, des de la formulació de la teoria de l'*skopos*, la traducció jurídica ha estat en el punt de mira del funcionalisme (Reiß & Vermeer 1984, 158; Nord 2018, 129 i seq.). Al mateix temps, les crítiques han estat igualment persistents (per exemple, Trosborg 1994). En aquest cas, els supòsits en què s'han basat les crítiques focalitzen en casos on la traducció facilita que una persona de llengua B *accedisca* a un text original redactat en llengua A. És a dir, més que no en esforços per centrar els drets de la persona de llengua B, en la mesura en què el text en llengua A hi impacta, el text original i el conjunt de nocions que s'hi palesen s'han vist com l'interés principal de totes les persones implicades en la traducció, a les quals se'ls assumeix la necessitat i la capacitat de comprendre un text que *documente* (Dullion 2000) els particulars d'un altre, com a estudi més o menys erudit.

Per exemple, si ens centrem en la legislació d'un Estat, si algú volguera conèixer-ne el dret positiu materialitzat en normes, podria ser-li útil una traducció que en mantinguera els termes i fins i tot els explicara, sense adaptar-los a la llengua de la traducció en cas de no trobar equivalències estructuralment vàlides. En un Estat bilingüe o multilingüe, una traducció orientada al text original (estructuralista) seria la que pren una llengua A (o la llengua i el dret d'un grup lingüístic A) com a fi últim i la traducció o les traduccions dels textos legislatius creats i aprovats en aquesta llengua A com a producte únic o principal de l'activitat legislativa. La traducció d'aquests textos a una llengua B es veuria com una necessitat de governança perquè altres grups lingüístics puguin comprendre què se'ls diu en la llengua dominant, tot i que també podria funcionar com a traducció simbòlica o *existencial* (Koskinen 2000, 51), esperant que tothom vulga accedir a la lletra del text autèntic, és a dir, al text amb efectes jurídics.

En una política estatal diferent, però, on les versions serien igualment vàlides i aplicables en els tribunals de manera autònoma o conjunta, la traducció hauria de ser un *instrument* (Dullion 2000) per poder aplicar el dret que crea. El manteniment d'una teoria estructuralista de la traducció, en aquest cas, situaria en desavantatge el grup lingüístic B, perquè en desestimaria les particularitats i les diferències entre els grups lingüístics. Per a defensar l'aplicabilitat de la traducció funcionalista en el camp del dret, Vermeer (1986) se centra en un cas anàleg a aquest i posa l'exemple d'un contracte d'assegurança. Perquè la persona que l'ha de signar en llengua B trie obligar-se en aquesta situació jurídica, ubicar-la en una posició supeditada a l'empresa asseguradora en llengua A pot ser contraproductiu per a aquesta empresa. D'aquesta manera, una traducció guiada pel funcionalisme buscaria un text que siga tant veraç en les obligacions com comprensible per a la persona assegurada.

Tornant al cas de la legislació estatal, la coredacció (Levert 1999, 6) seria una possibilitat diferent per anivellar les diferències entre les comunitats lingüístiques implicades. La coredacció és un mètode de treball jurilingüístic pel qual els conceptes jurídics que no coincideixen entre llengües (o comunitats jurídiques) es glossen en les dues versions, de manera que una no explica l'altra sinó que les dues expliquen els drets i les obligacions d'una comunitat amb tradicions diverses. Aquest mètode s'ha posat en pràctica des de l'any 1978 al Canadà, on

el Departament de Justícia de l'Administració federal compta, en la Subdirecció de Serveis Legislatius, amb un equip de jurilingüistes: una persona francòfona, que habitualment s'ha format en dret civil, i una altra d'anglòfona, que generalment s'ha format en el dret consuetudinari. En la pràctica, en l'àmbit de les organitzacions governamentals internacionals, la coredacció s'ha usat rarament (Shelton 1997) i es prefereix la redacció multilingüe (Monzó-Nebot 2015, 196). Per bé que, des dels postulats del funcionalisme, aquest seria un possible encàrrec de traducció, Gémard (2013) insisteix a distingir aquesta pràctica de la definició de traducció jurídica.

Garzone (1999, 398) suggereix que la complexitat dels textos jurídics i l'esforç hermenèutic de comprendre'ls justifica, en part, l'orientació cap al text de la traducció d'aquest camp. Una altra explicació seria el biaix monolingüe, que podem entendre que haurien superat les propostes que assenyalen que l'orientació subordinada al text original seria més adequada a una ordenació unilingüe de les relacions jurídiques (Didier 1990; Monjean-Decaudin 2010). En definitiva, les disquisicions sobre la preeminència de l'orientació al text de les crítiques i l'orientació al públic de les defenses funcionalistes han dibuixat els debats de la traducció del dret com un moviment doble (Schleiermacher 1816 [1963]) entre el text original i el públic receptor, representant una jerarquia d'interessos que reproduïx la polèmica Rossel-Cesana (tercera part). Per a una traducció conservadora com és la traducció del dret (Šarčević 1997), la defensa del funcionalisme ha representat la legitimació de poder allunyar-se de la sacralització del text original i de la llengua original i passar de la relació abstracta entre estructures a relacions contextualitzades (per exemple, Hammond 1995; Prieto Ramos 2002; Scott 2012; Matijašević 2013; Mediouni 2016), si més no, en funció de l'estatus dels textos (Dullion 2000, 2). Aquesta perspectiva ha incrementat el ventall de relacions legítimes entre originals i traduccions.

Com a sistema canònic, el dret requereix autoritat i legitimitat, la qual aconsegueix separant-se d'un origen subjectiu (Joseph 1995, 19, 33) i ubicant el poder de dir el dret en un text sense màcula original. Amb aquesta configuració, allunyar-se de la sacralització del text no ha estat un pas fàcil i el funcionalisme com a reacció esdevé l'inici d'un trajecte cap a una representació menys idealista i més flexible (Garzone 1999), més ajustada a la complexitat de les relacions

socials. Un enfocament funcionalista ofereix una avaluació de traduccions que va més enllà del text original i permet activar un coneixement específic vinculat a la comunicació a través de la traducció. En efecte, les disquisicions sobre equivalències (Hickey 1993; 1998a; 1998b) i fidelitats (Mayoral Asensio 1999) en traducció jurídica han posat en primer terme experiències concretes amb encàrrecs, la qual cosa ha superat en certa mesura la generalització abusiva de relacions entre sistemes. Semblantment, la formulació del concepte de *transgènere* (Monzó-Nebot 2002b; 2023b), això és, la cristallització de les decisions de traducció sorgides d'un encàrrec prototípic en la confluència de dues cultures jurídiques concretes, també ha buscat la legitimitat d'una traducció contextual com a solució no supeditada als gèneres originals. En suma, els funcionalismes han ampliat i diversificat els supòsits de traducció que s'han tingut en compte en la formulació i l'examen de les teories. També han obert la porta a ampliar i especialitzar el perfil de qui tradueix. Alhora, l'expertesa despolititzada de la formulació funcionalista permet una alineació fluida amb els valors del camp jurídic, notablement conservadors (Rosenberg 1993) i especialment instrumentals en el manteniment de les estructures d'opressió (Arendt 1973). Amb aquests ingredients, els funcionalismes s'han obert pas com a teoria per defecte en l'examen de la traducció del dret.

Això no obstant, les desigualtats presents en la societat són ineludibles i, en un món que s'obri a la diversitat, invisibilitzar-les deixa de ser una estratègia vàlida. En aquest sentit, altres propostes omplien els buits que el funcionalisme no ha pogut abastar.

Cinquena part
**LA TRADUCCIÓ COM A OPERACIÓ
REGULADA PER NORMES**

Una de les postures crítiques més obertes contra el funcionalisme en els estudis de traducció ha vingut de la mà dels estudis descriptius de la traducció. Aquesta branca de la disciplina, descrita per primera vegada per Holmes (1972), va sorgir com a reacció a l'enfocament eminentment prescriptiu de les reflexions teòriques que, per compte d'oferir hipòtesis sobre el funcionament de la traducció, plantejaven instruccions, amb enfocaments més o menys didàctics. El que demanen els estudis descriptius és investigar com es fa la traducció en el món real, sense avaluar-ne la qualitat ni pretendre dictar-ne el camí.

Desvinculada dels centres de recerca durant la major part de la seua existència, la reflexió sobre la traducció havia tingut un enfocament introspectiu o prescriptiu fins als anys 60 del segle XX. Qui traduïa reflexionava sobre l'experiència pròpia com a forma de justificar les opcions triades o, des d'una altra perspectiva, s'agafaven traduccions d'altri per reflexionar sobre la llengua i les relacions entre sistemes lingüístics i culturals (Mossop 1988). Aquesta introspecció d'origen divers servia per bastir les disquisicions que justificaven determinades pràctiques de traducció. Toury (1995) va utilitzar el terme *prescriptiu* per assenyalar aquest tipus de pràctiques reflexives i en va criticar l'àmbit limitat. Semblantment, Lörscher (1992) les va qualificar d'*especulatives* perquè no generaven estudis empírics i Munday (2001, 108) en critica la rigidesa dels models prescriptius estàtics.

Com a reacció, els estudis descriptius de la traducció manifesten la necessitat de desenvolupar les bases científiques i empíriques de la reflexió. Aquesta necessitat és concomitant a la institucionalització de la disciplina, apartada tradicionalment dels àmbits acadèmics (Lambert 2013). Després de la Segona Guerra Mundial, les aliances intergovernamentals, abans bilaterals, es van multilateralitzar i, juntament amb el desenvolupament del comerç internacional derivat de la Segona Revolució Industrial, van permetre que la traducció visquera un moment àlgid en el mercat de treball. La inversió en la traducció automàtica (Hutchins 1995; Somers 1998; Schwartz 2018) i l'expansió dels centres de formació (Caminade & Pym 1995) van servir de base per a l'establiment de departaments universitaris. En l'últim quart del segle XX, la traducció es va obrir pas com a camp acadèmic i aquesta consolidació va permetre reflexionar des

del marc disciplinari de la traducció. Sense supeditar-se a altres visions disciplinàries, la nova fornada de reflexions podia centrar-se específicament en els problemes relacionats amb el fenomen de la traducció (Bassnett-McGuire 1980; Bassnett 1998; Gile 2012). La internacionalització de la recerca amb congressos i revistes especialitzades va permetre comptar amb una massa crítica de contribucions que connectaven realitats i experiències diferents, una base per posar a prova teories generals basades en l'empirisme.

En aquest marc, i influït per la teoria dels polisistemes d'Even-Zohar (1979), Toury va elaborar una teoria general de la traducció basada en els principis del polisistema. El que Toury planteja és que la traducció és una activitat social i que, com tota activitat social, està regulada per un sistema normatiu. Aquest és, de fet, el mateix enfocament des del qual aquest llibre es mira la traducció del dret (vegeu la segona part). En concret, la preocupació inicial de Toury és veure com es prenen les decisions a l'hora de traduir (Hermans 1993, 25) i, per mirar-ho, se centra en les normes de la conducta traductora, és a dir, les normes que guien qui tradueix quan tradueix. La idea de base és que hi ha una sèrie de convencions que varien entre contextos perquè són resultats de pactes socials, implícits o explícits, que s'han cristal·litzat com a expectatives o fins i tot com a normes escrites. Les normes que interioritza qui tradueix en la teoria de la ment que es configura depenen del context en què s'ha socialitzat, i aquestes dirigeixen les seues traduccions per defecte. Això ocorre mentre no n'aprèn d'altres. Quan ho fa, pot adaptar la conducta pròpia a un sistema normatiu nou. Des d'aquesta perspectiva, qui tradueix es distingeix per la seua capacitat de transitar entre sistemes normatius (Toury 2012, 66). En suma, parlar de normes de traducció vol dir prendre consciència que traduïm en un context social i que diferents contextos socials ens demanen conductes diferents.

Així, la traducció és un fenomen social perquè es desenvolupa en societat, s'aprèn en societat i s'exerceix en societat. A partir de pactes explícits i negociats o tàcits i inconscients, ens coordinem col·lectivament i ens autoregulem individualment per adaptar-nos als contextos socials. Aquesta coordinació es reflecteix en decisions concretes: traduïm en les obres de ficció els noms evocatius? Triem Harry Potter o Enric Terrisser? I els diminutius? Deixem Adelchen

o preferim Adeleta? Aquestes preguntes no tenen una resposta única perquè les societats no són espills les unes de les altres. L'anomenat *sentit comú* és un sentit consensuat en la comunitat que acaba naturalitzant-se —de manera que preserva les estructures i jerarquies sense resistència.

Hi ha moments, en traduir, en què no complim les expectatives perquè no les coneixem. Quan adquirim una teoria implícita de la traducció a partir d'un entorn determinat, aquesta pot permetre'ns acarar situacions de traducció en altres contextos o pot no ajustar-se a les expectatives que s'han consolidat en aquell altre context. Per exemple, la traducció jurídica d'uns estatuts socials requereix adaptacions conceptuals i estilístiques constants que ens permeten passar del text de la columna de l'esquerra al text de la columna de la dreta en la taula 1.

VERSIÓ EN ANGLÉS	VERSIÓ EN CATALÀ
Seven days' notice at the least specifying the place, the day and the hour of the meeting and the general nature of the business to be conducted shall be given in the manner hereinafter mentioned to such persons whose names on the date the notice is given appear as members in the share register of the Company.	Les convocatòries de junta s'han de notificar amb una antelació mínima de set dies i s'hi ha d'especificar el lloc, la data i l'hora de la junta, juntament amb l'ordre del dia. Les convocatòries s'han de notificar, de la manera que s'estableix a continuació, a aquelles persones que consten com a accionistes en el llibre registre de la societat en la data de la convocatòria.

Taula 1. Comparació d'un original en anglés i un traducció en català corresponents a una clàusula d'estatuts socials

En canvi, la traducció per a organismes multilingües en què les delegades i els delegats assenyalen els paràgrafs i les frases de versions lingüístiques diferents per introduir-hi esmenes pot ser poc pràctica si no manté la mateixa divisió per frases i paràgrafs que la versió original. Així, una persona que s'haja socialitzat en el mercat privat i que importa la teoria de la traducció que hi ha adquirit a la traducció en un parlament s'hi haurà d'adaptar o introduirà pràctiques potencialment disruptives en el funcionament de la institució. De forma similar, els estudis especialitzats en interpretació assenyalen els conflictes entre les expectatives de qui interpreta i de la resta de participants en una situació interpretada (Pöllabauer 2015). Quan, per exemple, el personal mèdic demana

a qui interpreta que emplene un formulari amb les dades d'una pacient, l'expectativa de no haver de guiar la pacient per emplenar el formulari —perquè ho pot fer directament qui interpreta— entra en conflicte amb el sistema normatiu de la intèrpret que espera que siga el personal mèdic qui guie la pacient amb la seua intermediació.

5.1. Tipus de normes de traducció

Parlant específicament de les normes de traducció i no de les normes socials en sentit ampli, Toury estableix tres dimensions interconnectades que anomena normes *preliminars*, *inicials* i *operacionals*.

Les primeres, les normes *preliminars*, són les que guien les decisions sobre el que es traduirà i el que no. En el camp del dret, podem pensar en la Directiva 2010/64 sobre el dret a la interpretació i la traducció en els processos penals (Parlament Europeu & Consell de la Unió Europea 2010). En el preàmbul (§30) i en l'article 3, aquesta directiva assenyala que, per garantir un procediment equitatiu i just, cal traduir els documents essencials a una llengua que comprenga la persona que, sent encausada o sospitosa, no entén la llengua del procediment. També assenyala alguns dels documents essencials: decisions que priven de llibertat una persona, càrrecs o imputacions i decisions judicials. Tanmateix, el paràgraf 4 de l'article 3 hi afegeix una puntualització: no cal traduir parts d'aquests documents que no siguin essencials. Si de cas es demana la traducció d'altres documents, «les autoritats competents» són les encarregades de decidir si són *essencials* per mantenir l'equitat (*fairness*) del procés. D'aquesta manera, les normes de traducció en el camp del dret processal són heterònomes (Cronin 2002). A més d'exposar una confiança desconcertant en la capacitat d'una figura generalment monolingüe per conèixer les necessitats que imposa una experiència d'heterolingüisme social i no merament personal, aquesta norma escrita planteja una supeditació de partida de la traducció judicial.

Un segon grup de normes són les *inicials*. Aquestes guien el projecte general de traducció en dir-nos si, en el context social de què es tracta, la traducció s'ha d'ajustar al text original o si qui tradueix té llibertat per recrear-lo

d'acord amb les normes del sistema que rebrà la traducció. En aquest sentit, les diferències que apuntaven les disquisicions sobre el funcionalisme en traducció jurídica són de gran pertinença. Així, si la traducció ha de ser jurada o no (traducció *simple*) o si s'ha d'adreçar a un tribunal o a un individu que ha de decidir si invertir pot ser clau a l'hora de guiar la conducta de qui tradueix. D'aquesta manera, les diferències entre traducció jurada, oficial, institucional, judicial i jurídica traspuen marcs socials de normes que cristal·litzen una forma d'entendre funcions socials i la relació amb l'exterior d'aquest context (Monzó-Nebot 2018).

Finalment, les normes *operacionals* són les normes que guien la ploma i estan condicionades per la teoria de la traducció que prima en el context, és a dir, la norma inicial. Si agafem com a supòsit la traducció d'un certificat de l'espanyol al català, aquest inclou típicament una sèrie de fórmules sense cap funció real. En un context on hi ha marge per adaptar, aquest certificat es pot traduir al català amb la informació estrictament necessària, de manera que en resulte un text considerablement més breu. Semblantment, els textos jurídics en anglès solen unir un terme d'arrel germànica amb un terme d'arrel normanda en un doblat (*last will and testament*), una diferenciació que pot no ser necessària ni acostumada en la llengua meta. En cas que ho permeti la norma inicial que s'aplique a la traducció en el context social de què es tracte, qui tradueix no esperarà cap correcció ni conseqüència en traduir simplement per un terme (*testament*, en català). En un context social diferent, on no hi haja aquest marge, potser caldrà comptar la quantitat de fórmules del certificat original i la quantitat de termes sinònims per retre una traducció quantitativament comparable. En el primer cas, estaríem parlant d'una traducció *acceptable* per al sistema receptor, mentre que en el segon parlariem d'una traducció *adequada*, que intenta mantenir el màxim de característiques del text original en la traducció.

Part dels estudis de traducció es dedica a esbrinar quines són les normes de traducció per explicar quines són les expectatives que guien la traducció en funció dels contextos socials. Aquesta preocupació mostra que els estudis de traducció estan abandonant la idea d'una traducció per defecte amb independència del context. En el camp dels estudis sobre traducció jurídica,

aquest canvi ha donat passos molt tímids, però prometedors (per exemple, Šarčević 1997; Monzó-Nebot 2015; Amini & Lotfollah 2019; Liu & Zhu 2021).

5.2. La traducció jurídica: una traducció supeditada?

Recapitulant, la visió de la traducció com a activitat governada per normes socials ens permet comprendre i explicar les diferències entre contextos, per molt àmplies que siguin. A més a més, també ens permet comprendre la diversitat de teories implícites de la traducció en una mateixa persona que s'adapta a contextos diferents perquè hi capta les divergències que configuren expectatives diferents per a la traducció. Per examinar més de prop la persona que tradueix, l'estudi de les normes ha anat de la mà d'una altra noció, la d'*habitus*. Si les normes de traducció fan referència al sistema d'expectatives que regula la traducció com a activitat social, l'*habitus* són les disposicions i predisposicions que qui tradueix interioritza a partir de la seua interacció amb el camp que dicta i aplica aquestes normes. És, per tant, la base de l'autoregulació de la conducta.

Qui tradueix s'ha vist com a «animal d'hàbits» (Kenny 1998), amb una orientació especialment acusada a reproduir patrons lingüístics freqüents i a evitar innovacions. Simeoni (1998) va formular aquesta tendència observada com a hipòtesi, la de l'*habitus* supeditat. Segons la hipòtesi, qui es dedica a la traducció accepta les normes de l'entorn social i les reproduïx, sense rebutjar-les, negociar-les o innovar-les. Per tant, qui tradueix se sotmet a les estructures socials i els poders institucionals presents en el seu entorn professional.

La implicació d'aquesta hipòtesi és que la traducció està funcionant en els diversos entorns socials com a aliada de les normes dominants. Influïda per factors com la jerarquia professional, les ideologies dominants, les normes culturals i les pressions polítiques, la traducció és una de les forces que permet que l'engranatge de l'*statu quo* continue funcionant sense entrebancs. Això visibilitza com les decisions i les pràctiques de traducció, incloent-hi la selecció de textos, les estratègies de traducció i les eleccions terminològiques, entre altres aspectes, són pràctiques polítiques (tot i que despolititzades) i

destaca com les estructures socials i les dinàmiques de poder influeixen en la pràctica de la traducció.

Aquesta visió de les normes i l'*habitus* ens ha dut a pensar que qui tradueix se sotmet per disseny. Qui és professional de transitar entre sistemes normatius, és professional de sotmetre's a les normes imperants contribuint-hi perquè tot continue igual. Tanmateix, hem de tenir en compte també les normes socials de la teorització, és a dir, les que afecten les persones que formulen hipòtesis i teories. Per bé que la universitat s'ha vist com un mecanisme de mobilitat social, les jerarquies socials hi sobreviuen i el món acadèmic continua amb una sobrerrepresentació de les classes més altes i, per tant, més alineades amb els grups dominants i les seues normes socials (Brook & Mitchell 2010). Aquesta característica s'ha vist com a determinant de la selecció de temes d'investigació i de l'explicació de resultats (vegeu la segona part).

Val a dir que la recerca a partir de la qual Simeoni formulava la hipòtesi de l'*habitus* supeditat estudiava la traducció teatral. Malgrat que el camp de l'art té normes socials pròpies que fan èmfasi en la innovació, no se'l pot considerar oposat a les estructures de poder (Bourdieu 1987a; 1987b; 1992). Per contra, en un estudi focalitzat en la interpretació en entrevistes per a la concessió d'asil polític, Inghilleri (2003; vegeu també 2012) va observar la desviació respecte de les expectatives institucionals per part de qui traduïa, és a dir, una conducta no alineada amb la institució. En l'àmbit de la traducció jurídica, ja hem comentat com els estudis descriptius de les normes de traducció són escassos. En concret, l'estudi de la desviació s'ha vist sovint com una oportunitat de determinar la correcció o incorrecció de determinades pràctiques i normes de traducció (Dong & Zhang 2023). N'es una excepció l'estudi de Monzó-Nebot (2021), on, a través de l'estudi de les normes socials, s'analitza la conducta de qui abandona el camp de la traducció. Quan no utilitzem les normes per avaluar la correcció o la incorrecció de les pràctiques traductores, estudiar aquestes conductes des d'un enfocament descriptiu ens permet replantejar la despolitització de la traducció. El mateix podem fer quant a la mirada traductològica per observar com la tria dels objectes d'estudi i les explicacions pot condicionar les teories explícites de la traducció i el que considerem traducció per defecte.

5.3. Mirar qui tradueix: gestió de riscos en la traducció del dret?

El que aprenem com a esperat orquestra el comportament i assegura que els engranatges de totes les peces funcionen sense problemes tot i que no organitzen explícitament les accions individuals. Amb les normes, estalviem temps, perquè podem actuar sense pensar gaire i fluir amb la resta de la societat. Definir la traducció com a conducta guiada per normes, per tant, comporta dos supòsits. D'una banda, la traducció és una activitat social que implica la coordinació tàcita o expressa d'expectatives i accions en una xarxa d'agents. De l'altra, la manera com s'espera que siga la traducció variarà en funció de les normes dels diferents contextos socials. Toury (1982, 26) va suggerir que, tot i que aquesta variació és esperable, hi ha dues lleis que són vàlides per a la traducció entre sistemes amb independència dels contextos: la llei de la normalització creixent i la llei de la interferència. La primera llei suggereix que tot allò que no s'ajusta a les normes en els textos originals tendeix a diluir-se en la traducció, que s'ajusta a les expectatives que el sistema receptor ha generat sobre la traducció. La segona llei implica que les traduccions també importen algun tipus de novetat al sistema receptor a partir del que ofereix el text original.

En aquest marc, Pym (2008) suggereix que tant la normalització com la interferència són estratègies de gestió del risc. Sobre la base que qui tradueix treballa en un context social on estableix xarxes socials de confiança que són essencials per al seu treball (per a obtenir encàrrecs i cooperació), Pym proposa que qui tradueix té en compte les reaccions d'aquesta xarxa en les seues traduccions. En paral·lel a com ho fa Toury, Pym afirma que, tot i la variabilitat esperable en les normes socials de cada context, hi ha una consideració comuna als camps on participa la traducció: que si hi ha res en una traducció que sone estrany (malament o no) se n'atribueix la causa a la traducció i qui l'ha feta. D'aquesta manera, si es dubta de la competència de la traductora o traductor, la seua credibilitat està en risc cada vegada que decideix optar per una solució poc freqüent o fins i tot incorrecta. Què fer?

La proposta de Pym suggereix que, si el risc ve per alguna qüestió que la traductora o traductor desconeix o no comprén completament, de manera

que no pot oferir-ne una traducció en la qual confie, invertirà tant d'esforç com li siga possible a fi de comprendre l'original a la perfecció o trobar la fórmula ajustada a les expectatives en el sistema meta. Tanmateix, aquest «com li siga possible» és una variable que es veu influïda pel tipus de risc derivat de la incertesa del text. Si el risc és baix, és a dir, si fa referència a una qüestió que no preveu que pose en perill la seua cooperació continuada amb la xarxa de confiança creada o que vol crear, l'esforç serà limitat i l'estratègia en cas de no resoldre la incertesa serà cenyir-se a l'original. Així, amb risc baix, les incerteses donen pas a traduccions literals en lloc d'una investigació extensa (Pym 2015). En canvi, si el risc és alt, seguirà amb la investigació fins a poder resoldre-ho o fins que considere que el risc no compensa més inversió.

En l'àmbit específic de la interpretació, també s'han desenvolupat teoritzacions específiques sobre com es prenen les decisions relacionades amb la interpretació com una gestió de riscos. En aquest cas, Wadensjö (1998) es va basar en el treball de Goffman (1959; 1967) per suggerir que les decisions de qui interpreta estan motivades per com esperen que actue i l'avalue la resta de participants de la situació interpretada. La proposta de Wadensjö ha inspirat nombrosos estudis, els quals apunten conjuntament que les decisions d'interpretació no tenen a veure únicament amb l'expertesa en interpretació, sinó que qui interpreta reacciona a la pressió social de la situació. Aquests estudis assenyalen que qui tradueix i interpreta és membre d'una societat i d'un grup social, que hi aprén les normes que necessita per coordinar-se amb la resta de membres amb els quals interacciona, també professionalment, i que maniobra amb aquestes normes per garantir-se la cooperació d'altres participants de la situació interpretada.

Tot i que aquesta gestió de riscos sí que s'ha estudiat en l'àmbit de la interpretació de tribunals (Jacobsen 2008; Lee 2013), no en tenim encara estudis en l'àmbit específic de la traducció del dret. Això no obstant, en la setena part veurem com les normes que dicten la materialització de les traduccions, especialment, jurades, com també la cooperació que s'estableix en entorns institucionals obrin vies productives per a l'estudi de la gestió de riscos en l'àmbit de la traducció del dret.

Sisena part

**DESCOLONITZAR LA PRÀCTICA I
L'ESTUDI DE LA TRADUCCIÓ**

Les teories explícites sobre la traducció que hem revisat fins ara en aquestes pàgines han evitat posicionar-se davant les estructures de poder que caracteritzen les societats humanes. Això no vol dir, però, que els estudis de traducció hagen desestimat els estudis crítics. Principalment des del gir cultural (Bassnett & Lefevere 1990), una part important de la força investigadora de la disciplina s'ha dedicat a revisar críticament les relacions de poder en les quals intervé la traducció. Quant als estudis descriptius que s'han comentat en la cinquena part, la primera generació es va dedicar a estudiar qüestions relacionades amb la sociologia de la literatura des d'un enfocament més literari que no ideològic (Tymoczko 2007, 42). Les transformacions del món a escala global han permès l'evolució dels valors de la població i la consciència de la posició central de les estructures de poder en les societats, fins i tot pel que fa a qüestions de caire materialista (Inglehart 1977; 2018). L'organització dels grups socials, la mobilització contra les opressions d'una població més i més formada i la creació d'un sistema internacional basat en el multilateralisme i el desenvolupament van facilitar, a partir dels anys seixanta del segle XX, l'entrada de les qüestions sobre poder i ideologia en el debat públic, en el món acadèmic en general i, en particular, en els estudis de la traducció.

Un dels primer passos en estudis de traducció va ser qüestionar la neutralitat de la traducció (Niranjana 1992). Si l'adagi *traduire és triar* ha definit la traducció (Fontcuberta i Gel 1999), què es tria pot interpretar-se de maneres naïfs i despolititzades o situar-se en els contextos socials que condicionen les tries. La neutralitat és un mite que sobrevola encara avui la tasca de qui tradueix professionalment. Conscientment o inconscient, però, les alineacions individuals amb les inèrcies són l'energia que permet el funcionament desindividualitzat de les estructures de poder (Foucault 2005). Prendre consciència que, en traduir, no es trien mots aïllats sinó materialitzacions d'estructures socials de dominació i opressió és una assignatura pendent de gran part dels estudis de traducció, en particular, la conciliació del reconeixement més i més estès del caràcter polític de la traducció com a pràctica social amb els valors de la formació professional que prevalen en gran part dels estudis superiors. La noció de *norma* en traducció vincula la conducta amb la societat, però no s'ha explotat per garbellar les pràctiques del poder que hi donen forma. En aquest apartat, ens centrem en

altres perspectives que no defugen el component ideològic ni de la traducció ni de la teoria de la traducció, sinó que la descolonialitzen per qüestionar i redistribuir el poder dispensat socialment als distints grups lingüístics. Els subapartats següents ofereixen una mirada breu que selecciona expressament concepcions d'utilitat per a la traducció del dret.

6.1. La relació de la traducció amb el colonialisme: una via de doble sentit

El colonialisme ha creat relacions opressives entre grups distingits per diverses coordenades, inclosa la llengua. Amb una pàtina de neutralitat, la traducció i qui la conrea i exerceix han participat activament «en les històries de construcció nacional i en les pràctiques del nacionalisme, la colonització i l'imperi» (Bandia 2018, 249). Tant en la mediació d'afers mundans de la creació i el manteniment dels Estats com en la instauració de les estructures de sentiment que validen les pràctiques culturals (Said 1993, 14), la traducció és un exercici politicocultural que construeix relacions i representa o silencia (Tymoczko & Gentzler 2002).

L'esperit col·laboracionista d'aquest exercici s'ha assenyalat abundantment en històries personals i sistèmiques. S'ha retratat la traducció com a col·laboradora en les agendes ideològiques de l'imperialisme cultural (Venuti 1995) i militar (Baker 2006) i també s'han observat les històries particulars de traductores i traductors com a «agents clau en esdeveniments globals» (Inghilleri 2008, 212) i individus que resisteixen la subjugació (Baker 2013). Potser l'exemple més conegut n'és *La Malinche* (*Doña Marina* o *Malintzin*), la intèrpret d'Hernán Cortés i la figura més polèmica de la historiografia mexicana, simbolitzada a parts iguals com a traïdora i com la mare mitològica de Mèxic (Messinger Cypess 1991). La representació que n'ha fet la literatura i, en part, la revisió acadèmica de la seua significació han obviat el seu caràcter multidimensionalment colonitzat (Valdeón 2013, 174). Com a dona indígena que va escapar de l'esclavatge valent-se del seu multilingüisme, va aconseguir un poder considerable, però ni com a estadista no va deixar de ser una dona indígena en un món estructurat per facilitar l'explotació de les dones, i la història n'ha castigat la visibilitat.

Estudiar la traducció en contextos colonials i postcolonials ens permet veure-la com a *locus* de poder, com a eina de dominació, imposició i assimilació cultural, i, alhora, de resistència dels pobles colonitzats (Niranjana 1992). La traducció ofereix una drecera perquè els pobles minoritzats puguen comunicar-se amb un públic més ampli més enllà del seu context de dominació i participar en la comunicació intercultural i la comunitat internacional (Cronin 1998). I, alhora, aquesta pràctica reforça l'hegemonia d'unes llengües (o comunitats lingüístiques) determinades. La traducció permet preservar el patrimoni lingüístic i cultural de les llengües minoritzades; i, alhora, les dinàmiques de la traducció a nivell global, més en l'era de la traducció automàtica, deixen enrere els grups minoritzats (Forcada 2023). Sense la traducció, gran part dels drets dels pobles no es poden materialitzar, molt especialment, els drets que tenen en la comunicació amb les Administracions que s'expressen en una llengua aliena; i, alhora, permet que el poder institucional reste monolingüe (Monzó-Nebot & Đorđević 2023).

En aquestes duplicitats, la necessitat inherent a la traducció de prendre decisions ètiques és tan innegable com l'impacte polític de la seua pràctica. Les relacions que estableix la traducció són polítiques i defugir-les implica construir teories de la traducció que reforcen les posicions dominants, sovint fetes des de posicions dominants. Assentades sobre un panorama principalment apolític, els estudis postcolonials de traducció aporten una actitud audaç: miren de fit a fit el sistema d'opressió colonial i com hi participa la traducció. Les contribucions a la disciplina que es plantegen des del postcolonialisme responen críticament a la continuïtat de les estructures de poder colonials i postcolonials i busquen comprendre les maneres en què el colonialisme ha influït en les identitats, les relacions interculturals i les formes de coneixement en el món contemporani (Niranjana 1992; Robinson 1997). El postcolonialisme analitza la imposició de valors, discursos i institucions occidentals en les antigues colònies i promou la recuperació de veus i perspectives marginals.

La traducció descolonial fa un pas més per trencar amb les inèrcies que sostenen l'opressió. El descolonialisme (o la *descolonialitat*) es basa en la idea de desmantellar les estructures de poder colonials i crear alternatives radicalment diferents (Stallaert 2012; Kleinert 2014; Stallaert 2023; Kleinert & Stallaert 2024).

Aquest enfocament va més enllà de l'anàlisi crítica del colonialisme i proposa una transformació profunda de la societat, l'economia i la cultura per superar les relacions de dominació i opressió. El descolonialisme posa un èmfasi especial en la recuperació de coneixements i epistemologies indígenes, la descolonització del pensament i la construcció de societats més igualitàries i diverses.

Tot i que les relacions d'opressió en el colonialisme intern occidental no s'han emmarcat en les teories postcoloniales i descoloniales de la traducció (Cronin 1995), aquestes mirades resulten d'utilitat, encara avui, per a l'anàlisi de l'experiència de minorització de grups lingüístics en els Estats nació europeus en general i, en particular, per a la traducció jurídica europea (Monzó-Nebot 2023c; Tasa Fuster 2023). Estudiar les teories que es formulen des de posicions postcoloniales i descoloniales —la que s'ha anomenat teoria *indigenista* de la traducció (Kleinert, Monzó-Nebot & Tasa Fuster 2023a) o la justícia en el llenguatge (Lee et al. 2019)—, ens obri camins nous per mirar-nos la traducció i revisar les teories sobre la traducció.

6.2. Els eixos d'opressió i l'estudi i la pràctica de la traducció

D'acord amb la hipòtesi de la revolució silenciosa i la WVS (subapartat 2.2), el canvi de valors a nivell mundial, tot i que amb ritmes diferents en les diverses societats, ha propiciat la participació activa de veus tradicionalment silenciades que han introduït canvis significatius en les estructures socials i en les dinàmiques de distribució del poder. El desenvolupament i l'estabilitat han portat una educació de base més àmplia que ha articulat la veu de les persones que podien disseminar altres valors entre la població. Gràcies també a l'ampliació de les possibilitats de comunicació, la identificació col·lectiva dels grups oprimits ha facilitat que prengueren consciència del caràcter polític de les seues condicions, s'organitzaren i reivindicaren millores. Juntament amb el canvi de valors, aquesta organització ha permès que s'extenguera la consciència dels distints eixos d'opressió i s'ampliara el suport per al canvi de model social. Algunes organitzacions s'han centrat en un tret contextualment identitari, com pot ser la llengua. D'altres, han cercat una base àmplia i han incorporat altres eixos d'opressió amb perspectives interseccionals de menor i major abast.

La interseccionalitat és un marc analític sociològic que permet entendre com les identitats socials i polítiques de grups i individus donen lloc a combinacions úniques de discriminació i privilegi. El terme s'ha popularitzat a partir de les aportacions de Crenshaw (1989; 1991) i busca visibilitzar les experiències i les veus de les persones que pateixen una discriminació multidimensional a causa de la seua identificació amb diversos grups socialment oprimits. La complexitat de la mirada interseccional posa de manifest la interconnexió entre les diverses formes d'opressió i com aquestes donen lloc a experiències diverses de discriminació que no es poden entendre com a compartimentades dins de categories úniques. Per exemple, una dona transsexual afroamericana pot experimentar una forma específica de discriminació que resulta de la intersecció del racisme, el sexisme, la transfòbia i el capitalisme. Aquesta perspectiva promou una comprensió més profunda i inclusiva de com les desigualtats interactuen i es reforcen mútuament en la vida quotidiana, en les relacions amb les institucions o en la participació en les polítiques públiques.

L'entrada de les diverses veus dels col·lectius oprimits en la pràctica i l'estudi de la traducció és un procés en curs, amb daltabaixos i reinterpretacions constants (vegeu Sheneman & Robinson 2024 per al cas de la interpretació de llengua de signes als Estats Units). Els esforços dels estudis de gènere i dels estudis postcoloniales són els primers que van gaudir d'un espai acadèmic de reflexió, gràcies als moviments socials vinculats (per exemple, de Lotbinière-Harwood 1989; von Flotow 1991), i, tot i així, l'adopció de la perspectiva de gènere en els estudis de traducció s'ha considerat tardana i pausada (Baer & Kaindl 2018, 1; von Flotow & Josephy-Hernández 2018, 296). També han trobat espais, tot i que limitats, el moviment social anticapitalista (Brailowsky & Brander de la Iglesia 2007; Boéri 2010; 2012) o les reivindicacions de drets lingüístics per a la comunitat sorda (per exemple, Halley 2019), per a altres grups lingüístics minoritzats (Branchadell & West 2005) o el llenguatge clar que sorteja el biaix classista del dret (Felici & Griebel 2019; Afonso 2023; López 2024).

Essent la traducció una activitat que s'articula a través de les llengües, sobta que l'opressió i la discriminació per raó de llengua no hagen rebut una atenció més particularitzada. En la introducció a l'enciclopèdia dels estudis de traducció de Baker i Saldanha, Baker (2020) afirma que històricament

traductores, traductors i intèrprets han pertangut a algun tipus de grup minoritzat. Això no obstant, el concepte de llengua minoritzada no consta encara en aquesta o altres grans recopilacions de l'àrea (Branchadell 2005), tot i que sí hi apareix *minoría* (Cronin 2020). D'altra banda, la recerca en polítiques de traducció és pràcticament tan marginal en els estudis de traducció com en l'àmbit de la planificació lingüística (Diaz Fouces 1998; 2002; Meylaerts 2006).

Els trets que distingeixen els grups socials funcionen de manera contextual (Barth 1969) i sembla que, tot i ser tan productiva com altres factors per a la divisió i la discriminació, vivim un moment de la història que pareix tolerar millor les discriminacions basades en la llengua i el lingüisme (Skutnabb-Kangas 1988) que les que se centren en altres trets identitaris. Si, en el passat, es justificaven les divisions opressores per factors inherents als grups dominats en funció d'adaptacions biològiques, quan no voluntat divina, ara són també els factors inherents a les llengües (entre d'altres, una hipotètica superioritat per a l'era de la intel·ligència artificial) els que legitimen la supremacia d'unes sobre les altres (Phillipson & Skutnabb-Kangas 1995). Cal subratllar que els discursos sobre la llengua i les ideologies lingüístiques són estratègies més o menys inconscients per a la dominació simbòlica de grups socials distingits per la llengua (Castelló-Cogollos & Monzó-Nebot 2023).

6.3. La llengua com a símbol d'identitat: la traducció *ascendent* i la traducció *descendent*

La llengua, a més de ser l'instrument principal de comunicació i cooperació, té una càrrega significativa social (Norton 2010). Això vol dir que la llengua serveix per establir relacions dins les societats i també que, en reconèixer la llengua que parla una persona, s'activen les creences culturals i els estereotips sobre el seu grup lingüístic. Per això, la llengua és un tret identificador d'un grup i, també per això, és incapaç de transportar significats semàntics sense transmetre també significats socials. Parlar amb algú o llegir un text en un idioma o un altre pot tenir més o menys credibilitat per la llengua (o la varietat lingüística), tal com ocorre amb la resta de classificadors que ens ubiquen

relacionalment en el context de les jerarquies de dominació social. Podem col·legir d'això que també la traducció adquireix significats diferents en funció de les llengües amb les quals opera.

Basant-se en la diferència d'estatus entre les llengües, Simon (2006, 40) distingeix entre les experiències de traducció *ascendent* (cap a una llengua dominant) i de traducció *descendent* (cap a una llengua minoritzada) (vegeu també Casanova 1999). En una traducció *descendent*, per exemple, podria ser legítim utilitzar manlleus. Traduint de l'anglès al català, seria factible utilitzar *software* juntament amb *programari*, però en una traducció *ascendent* cap a l'anglès no hi trobaríem *programari* sinó només *software*. Podem suposar que, si s'hi decidira deixar alguna paraula en català, seria una ingerència conscient per cridar l'atenció d'un públic anglòfon sobre alguna qüestió referida al mot en el context català (vegeu també la noció de llengües *anònimes* i *autèntiques* en Gal & Woolard 2001), però seria complicat fer-la passar desapercibuda com a mot que transporta un significat més que no com a significant. Una explicació possible ens l'ofereix Even-Zohar, el qual afirma que les interferències cap a un sistema *secundari*, ben establert i conservador, són menys tolerades que les interferències cap a un sistema *primari*, és a dir, un que valora la novetat, inclosa la que hi entra a través de la traducció (Even-Zohar 1979).

Tot i que algunes intervencions són generalment perceptibles, la traducció és sempre una ingerència. Si més no, qui tradueix aporta al sistema un text que no hi existia. La distinció rellevant és que la majoria de les ingerències són emparades en les estructures dominants que reproduïm i li passen desapercibudes al públic i, probablement, també a qui tradueix. Com a éssers humans socialitzats, l'alineació amb la comunitat és un mecanisme de supervivència arrelat en la nostra cognició (Stallen & Sanfey 2015). En aquest marc, el que és dominant en un entorn social és el que es percep com a general i, fins i tot, com a universal. Suposa, com comentàvem en la cinquena part, un risc mínim en la gestió de les xarxes de confiança.

La distinció de Simon i l'explicació que ens aporta l'estaus per a les diferents estratègies entre parells de llengües es pot portar més enllà i ampliar-se a qualsevol altre tret que siga rellevant com a classificador en el context social

pertinent. Potser igual que un simple manlleu funciona guiat per les diferències d'estatus entre llengües podríem trobar més distincions aclaridores entre les traduccions ascendents i descendents. I potser caldria mirar-nos si les teories de la traducció, implícites i explícites, són més o menys adaptables a unes o a d'altres en funció dels sistemes normatius en què es formulen. En suma, abans d'assumir que les teories de la traducció poden generalitzar-se amb independència de l'estatus dels grups socials involucrats, fora bo conèixer les similituds i diferències entre la traducció ascendent i la traducció descendent. La setena part revisarà què ens pot dir aquesta distinció en relació amb la traducció del camp del dret.

6.4. Descolonitzant la traducció jurídica amb un habitus cooperatiu

L'anomenada teoria *indigenista* de la traducció (vegeu, entre d'altres, Kleinert, Monzó-Nebot & Tasa Fuster 2023b) ha incorporat la llengua a un moviment interseccional de protecció de les comunitats indígenes davant l'agressió de les estructures estatals. En aquesta perspectiva, l'enfocament interseccional ha situat la llengua com a tret identitari, com a classificador social d'un grup oprimat. En aquest apartat oferirem exemples il·lustratius d'una reconceptualització (des de la perspectiva europea) de la traducció en l'àmbit del dret.

La teoria indigenista de la traducció ha sorgit de la cooperació interdisciplinària articulada en organitzacions de la societat civil i en el moviment estudiantil. Aquesta teoria s'ha bastit des del coneixement dels obstacles que els codis deontològics o les teories de la traducció procedents de l'experiència occidental implicaven per a la traducció en un context postcolonial (Kleinert 2019, 22). La traducció indigenista no s'ha declarat neutra per poder crear una xarxa de confiança, sinó que s'ha posicionat en contra de la no neutralitat de les Administracions públiques, particularment, en el context de la justícia. Emparada per un moviment internacional de protecció de les comunitats indígenes (Stallaert 2023) i bastida sobre l'experiència de l'activisme (Andrade Ciudad, Howard & de Pedro Ricoy 2017; Martínez Gutiérrez & Kleinert 2023), aquesta teoria ha orientat polítiques i pràctiques de traducció.

Un dels aspectes cabdals que distingeix la teoria indigenista n'és la flexibilitat. Per exemple, la perspectiva occidental de la traducció ha desenvolupat taxonomies per distingir els alineaments ideològics professionals possibles de qui tradueix i argumentar els beneficis i inconvenients dels distints tipus per defensar-ne algun, generalment, un alineament amb les estructures institucionals. Així, es bandeja la possibilitat que qui tradueix pugui anar més enllà de la transmissió lingüística i explicar diferències culturals (Hale 2008; Pöchhacker 2008). En canvi, la lectura de Kleinert (2019, 28) planteja d'antuvi la qüestió del rol que adopta qui tradueix com una gamma d'opcions que poden alternar-se en l'escenari de la interpretació judicial amb llengües colonials, de manera semblant a la proposta analítica de Mason (2009), on es planteja estudiar les funcions arrogades i atribuïdes entre intervinents en situacions interpretades com a procés de negociació constant i, per tant, fluctuant. Des d'un plantejament flexible, l'assumpció de major i menor marge d'ingerència es legitima en funció del context. Altres aportacions sobre aquesta qüestió des de la perspectiva indigenista coincideixen a destacar la complexitat del rol professional de qui tradueix en un context postcolonial on funcions de traducció, redacció, edició, correcció, formació i activisme social s'encavalquen (Andrade Ciudad, Howard & de Pedro Ricoy 2017).

Plantejar-nos el rol traductor des de la flexibilitat obliga a redefinir també la relació de qui tradueix amb les normes deontològiques de la professió. En els contextos occidentals, l'estructura social que subjau a la reticència a reconèixer la contextualitat del dret ha revestit de conveniència i oportunitat els dictàmens dels codis deontològics. Els codis que regulen professionalment la pràctica de la traducció i la interpretació solen exigir fidelitat i exactitud, dos principis que també es manifesten en les diferents fórmules amb qui la figura habilitada per introduir textos en el camp (per *dir* el dret) sense ser-ne agent ha de certificar les traduccions en les traduccions jurades (Salvador i Padrosa 2007). Així, el codi propugnat per APTIJ (Asociación Profesional de Traductores e Intérpretes Judiciales 2010) s'expressa en aquests termes: «L'intèrpret o traductor ha de realitzar una interpretació o traducció fidel i completa, sense alterar, ometre o afegir res al que es declare o escriu en la mesura que pugui. Ha d'interpretar i traduir de manera veraç i fidedigna, de la millor manera

possible segons permeta la seua capacitat i coneixement, sense alterar el contingut o la intencionalitat del missatge.»

Com a cristallització del discurs —o del *Discurs* amb *d* majúscula (Gee 1990, 3)—, els codis deontològics són la manifestació social d'una ideologia sobre un comportament socioprofessional, i aquesta ideologia abasta tradicions, reivindicacions, relacions socials i llenguatge, entre altres factors. En conseqüència, seria esperable que un disseny fonamentat en l'anàlisi empírica del context postcolonial arribara a conclusions diferents, de la mateixa manera que una perspectiva diacrònica podria aconsellar revisar-los. De fet, en les darreres dècades, han emergit reflexions sobre les incongruències entre els codis deontològics de la traducció i la interpretació i la pràctica (Angelelli 2006), i se n'han subratllat les teories subjacents com a parcials i no universals. El xoc entre sistemes normatius es troba en l'origen de la dissonància professional (Taylor 2007) causada per les incongruències entre el *Discurs* sobre la traducció i les expectatives situacionals que envolten qui tradueix. La reflexió sobre el rol en els estudis occidentals esdevé un afer «cada vegada més complex i evasiu» (Pöllabauer 2015, 356), la qual cosa pot resultar problemàtica si considerem que la claredat de rol s'ha presentat com a essencial per fomentar el respecte i la confiança en la interpretació (Biddle 1986).

En els contextos occidentals, s'han proposat alternatives per permetre que els codis siguin adaptables: des de centrar-se en les estratègies de posicionament d'interprets en les situacions reals (Mason 2009) fins a circumscriure'ls a especialitats específiques per tenir en compte les demandes situades en contextos acotats (Angelelli 2007). Aquestes propostes apunten a la inestabilitat d'un moment de canvi de valors accelerat i poden assenyalar la inadequació dels models professionals perseguits en èpoques industrials per a valors postindustrials, com també la inadequació d'un enfocament universalista, basat en principis, per al desenvolupament moral d'una professió que necessita gestionar la diversitat i la particularitat dels éssers humans.

Algunes interpretacions dels codis deontològics apunten que el principi de fidelitat seria una estratègia per assegurar la confiança del públic o el mercat en qui tradueix professionalment, tant en el cas de teories explícites com el funcionalisme (Martín de León 2020, 201) com en el dels codis deontològics

(Lambert 2018) i les fórmules de certificació de traduccions jurades. Aquesta visió podria fer convenient la flexibilització dels codis deontològics per a la traducció en el sentit que proposa Kleinert (2019). Aquesta autora suggereix que el qüestionament dels codis deontològics que guien la pràctica traductora seria un hàbit saludable en un context postcolonial. Assenyalant la inviabilitat d'aplicar els codis occidentals, De Pedro Ricoy, Howard i Andrade Ciudad (2018) utilitzen la metàfora de la corda fluixa per assenyalar la incertesa de qui tradueix en contextos postcolonials revestits de violència, alhora que destaquen l'imperatiu de prioritzar les necessitats de les comunitats indígenes. Cercant una traducció descolonial, incorporar el coneixement dels sistemes d'opressió com a part de les aptituds professionals contribuiria a la capacitat d'anàlisi de la situació de traducció com a pas per adequar i negociar les expectatives.

Aquest pas pot ser avantatjós també per a la traducció occidental. En contextos (inclosos contextos del camp del dret) on els valors preponderants no situen l'alineació amb el poder com a principi i, en conseqüència, no exigeixen neutralitat (però sí professionalitat), la jurisdicció professional es pot veure afectada per definicions de rol no ajustades a la diversitat de visions (Baraldi & Gavioli 2014) i, de retruc, es perjudiquen els interessos de qui requereix comunicar-se amb l'Administració. El *Discurs* professional de la traducció no involucrada crea una desvinculació entre qui tradueix i altres agents que participen en les situacions traduïdes amb conseqüències directes per a la creació de sentit, com ara la manca de coneixement previ sobre la situació traduïda i els expedients que sí comparteixen altres professionals (Monzó-Nebot 2023a) o la falta d'exposició als codis de significació que es generen en el treball social per aconseguir la complicitat dels grups i individus als quals es presta assistència (Tipton 2010).

Com comentàvem adés, en els casos sobre els quals es basteixen les aportacions en el context de la traducció descolonial de l'Amèrica Llatina, és freqüent observar que l'exercici i l'activisme de la traducció impliquen activitats que serien *ultra vires* en un model occidental i on les conseqüències possibles desmotivarien la intervenció. Entre d'altres, Kleinert (2021) menciona casos on la ingerència requereix coneixements combinats de dret i de

traducció i Rivera i Morales Good (2023) en comenten d'altres que combinen l'assessoria, la defensa judicial i la traducció.

Aquestes anàlisis reivindiquen, ni que siga implícitament, una expertesa adaptada a les necessitats de la traducció en contextos postcoloniais, preparada per a una traducció descolonial. Aquesta expertesa, però, no concorre necessàriament en una persona, sinó en equips de treball o en organitzacions de la societat civil mobilitzades per assegurar els drets de la població indígena. La cerca de solucions alineades amb l'equitat de la traducció indigenista clama una revisió de la hipòtesi de l'*habitus supeditat*, no per confrontar-lo amb un de *subversiu*, sinó per reivindicar l'estudi de l'*habitus cooperatiu*. La consciència de les inevitables relacions de poder en qui tradueix, com també la de la seua pròpia funció estructuralment polititzada, podria comportar una confiança menor en la teoria de la ment pròpia i una major sensibilitat cap a la natura socialment distribuïda de la cognició. En tot cas, les estratègies per fer-se lloc en un sistema opressiu des del coneixement profund, de vegades experiencial, de les estructures de poder amaguen lliçons potencialment revulsives per a la traducció del dret.

La traducció descolonial de l'Amèrica Llatina ha trasbalsat l'*statu quo* en la traducció en general i, particularment, en la traducció del dret. Ha tractat la llengua com a classificador social a més de com a mitjà de comunicació i ha fet trontollar els límits de la traducció amb una traducció descendent en un context de violència contra els grups minoritzats, posant de relleu la no neutralitat de les institucions. Tanmateix, i malgrat que diversos estudis amb interès descolonial han focalitzat en les desigualtats de gènere vinculades a la població indígena (Patrick 2007b; 2007a) o a la relació de les institucions amb aquesta (Bergman, Azaola & Magaloni 2003), aquest aspecte no s'ha ubicat en el centre del debat teòric ni de la pràctica de la traducció indigenista. En l'apartat següent observarem un cas de traducció amb voluntat interseccional.

6.5. Una traducció jurídica interseccional: la justícia en el llenguatge

En el context de l'Amèrica Llatina, l'espanyol és la llengua de les institucions i dels grups dominants. En canvi, en els Estats Units d'Amèrica del Nord (EUA), és

la llengua minoritzada amb el major nombre de parlants (Statista 2023), en un entorn dominantment anglòfon. Les polítiques lingüístiques referides a aquesta i altres llengües minoritzades en el context dels EUA, les polítiques d'*accés lingüístic*, han sigut objecte de crítiques diverses que en destaquen la insuficiència teòrica i la manca d'aplicació pràctica, especialment, en relació amb les poblacions més vulnerables (Belous & Fatás-Cabeza 2024; González-Núñez 2024). En aquest context, han sorgit grups que reconeixen explícitament la dimensió política de la llengua (Arguelles et al. s.d., 2) i propugnen la necessitat de crear entorns multilingües on l'anglès no siga la llengua dominant o per defecte, sinó una de les moltes llengües de l'entorn en una situació d'equitat, a fi de crear espais on la igualtat entre grups lingüístics empodere els membres de les comunitats (Hwang et al. 2022, 12). Aquests grups entenen la llengua com un dels classificadors socials i, sobre aquesta base, els col·lectius que defensen la utilització de la llengua per generar entorns inclusius no es queden en la defensa d'un sol tret de les identitats socials, sinó que utilitzen la llengua i la traducció per oferir un entorn equitable on totes puguen cooperar democràticament (Vargas 2017). Aquesta voluntat d'utilitzar un model de llengua de forma deliberada per a gestionar l'entorn ha dut a l'adopció del terme *language justice* per descriure un moviment que continua expandint-se. En espanyol, i basant-se en la importància dels models de llengua en la traducció, han adoptat el terme *justicia en el lenguaje o justicia del lenguaje*, un terme utilitzat en relació amb el moviment de l'escriptura *discòmoda* que buscava ampliar el llenguatge per oferir una experiència global d'inclusivitat (Powell 2014).

Les arrels del moviment de la justícia en el llenguatge es localitzen en la mobilització per la justícia social als EUA i arreu del món, on els drets lingüístics interseccionen amb drets fonamentals, civils, polítics, culturals, econòmics i socials. Ja en els anys seixanta del segle XX, el moviment pels drets civils dels EUA va mobilitzar la població contra la segregació racial incloent-hi un component lingüístic (Gonzales Rose 2015) per acarar les manifestacions del *raciolingüisme* (Flores & Rosa 2015). Semblantment, els moviments per a la preservació del patrimoni dels pobles indígenes dels EUA han escomés actuacions per revitalitzar les llengües davant les polítiques assimilacionistes i d'hegemonia cultural dels grups dominants (Hermes 2012), unes

reivindicacions que s'amplien a la creixent diversitat etnolingüística derivada de la globalització i la migració. El capacitisme imperant ha dut la comunitat sorda a organitzar-se i reclamar el reconeixement de la llengua de signes americana i els drets lingüístics de les persones signants (Reagan 2010). També el moviment feminista intersecciona amb les reivindicacions de la justícia en el llenguatge per la capacitat de representació i disseminació de creences culturals que posicionen les identitats de gènere com a subalternes (Mallinson 2017). Quant al capitalisme, aquest ha afavorit que l'espai econòmic colonitzara tota la resta d'espais socials modelant, entre altres, el discurs (Fairclough 2002). En suma, la convergència de diversos moviments socials amb reivindicacions lingüístiques respecte d'unes polítiques discriminatòries ha propiciat la participació de la traducció en iniciatives per assegurar els drets de totes les persones i les comunitats.

L'estructura interna de les organitzacions participants branda les mateixes reivindicacions. Des del rebuig de les ideologies neoliberals i de lliure mercat que estructuren les polítiques dels EUA, els col·lectius de la justícia en el llenguatge s'han organitzat principalment en cooperatives que asseguren una estructura no jeràrquica (Luna 2014; vegeu un recull d'organitzacions en CIRCULAR 2022). Reconeixent les dinàmiques estructurals que exclouen i castiguen de manera desproporcionada els grups minoritzats per raons etnolingüístiques i de gènere (Hwang et al. 2022, 36), han adoptat pràctiques de traducció inclusiva. Conscients de l'emergència climàtica, s'alineen amb pràctiques respectuoses amb el medi ambient i fomenten una vinculació amb la terra que va més enllà de la territorialitat (Santana 2022) i inclou el dret a l'habitatge (National Housing Project s.d.) amb respecte pels drets de la natura. A més, en un país on l'educació superior és rarament a l'abast de les classes més humils, escometen una tasca formativa per capacitar en la traducció amb tallers i amb la divulgació de materials de lliure accés (per exemple, Volkmer 2018; Dennis & uribe 2022).

En la formació que ofereixen els grups vinculats al moviment de la justícia en el llenguatge, tenen un lloc destacat els coneixements sobre les estructures de poder i privilegi, com també les capacitats analítiques per reconèixer les asimetries i poder actuar per protegir els drets de les persones participants,

amb independència del grup lingüístic al qual pertanyen (Lee et al. 2019, 7). Un principi central en la confecció i la divulgació dels materials és l'empoderament de les comunitats perquè puguin iniciar un moviment en cascada de generació de capital traductor per a la disponibilitat de la traducció en parells d'idiomes per als quals no hi ha ni tan sols una formació reglada en la major part dels països occidentals (vegeu, per exemple, Veglio 2024), especialment, les llengües indígenes d'Amèrica i les llengües africanes (Sundaram 2023) – una traducció a més a més empoderada per a la justícia social. Aprofitant les tecnologies de la comunicació, el moviment de justícia en el llenguatge crea una comunitat de coneixement que comparteix estratègies per a la creació d'espais inclusius a través de la traducció, incorporant el llenguatge no excloent i revisant els límits de la traducció descendent en comunicar les comunitats heterolingües amb les institucions de parla anglesa.

En aquest marc, es fa necessari reflexionar de nou sobre el rol i els marges d'actuació de qui tradueix, és a dir, els límits de la seua agència. Algunes propostes reiteren la necessitat de flexibilitat (vegeu Corbett 2021). D'altres (per exemple, Center for Participatory Change 2012) fan èmfasi en la distinció de figures amb rols diferents: intèrprets, que transporten un missatge, i intèrprets de justícia social (*social justice interpreters*), que aporten el coneixement sobre les pràctiques opressives per crear espais equitables. D'altres hi vinculen alhora que hi afegeixen el rol de consultoria lingüística (per exemple, Access Cooperative Language Services and Consulting s.d.). Aquestes distincions, com vèiem anteriorment, poden entendre's com una estratègia per guanyar la confiança del mercat, però també com a avantatge competitiu, un servei addicional que aquestes comunitats poden aportar per satisfer les necessitats d'una societat més i més sensible a la complexitat i multidimensionalitat de les seues diversitats. En aquest mateix sentit, es fa valer la pertinença a comunitats minoritzades de qui ofereix la traducció com una eina més per alinear-se de forma transparent amb objectius d'inclusió. Els riscos d'aquesta alineació per a la salut mental de qui tradueix s'han posat de manifest i formen part de la formació que ofereixen aquests col·lectius, juntament amb les estratègies per a l'autocura (Diaz 2017; Algarabía Language Co-Op 2021).

El món que imagina el moviment de la justícia en el llenguatge fa seus els principis de la democràcia etnolingüística (Fishman 1993) i de l'ètica lingüística (Peled 2018; 2020; Avnon 2020) i hi incorpora ingredients estructurals d'equitat social. En una democràcia etnolingüística, una persona no tindria només el dret a rebre de manera passiva informació en un idioma que coneguera, sinó que, de manera més àmplia, tindria «el dret a comunicar-se en la llengua en què ens sentim més còmodes» (Antena Aire 2014 [2020], 6), on la comunicació inclou aspectes passius (comprensió) i actius (expressió). D'altra banda, una conducta lingüísticament ètica implica ubicar el benestar de les persones en el centre de les decisions lingüístiques i considerar, entre d'altres qüestions, que la discriminació, inclosa la lingüística, té efectes perniciosos per a la salut (Harker 2022; Geronimus 2023). A aquesta base, el moviment de la justícia en el llenguatge hi afegeix una creença en el poder de la llengua com a eina de justícia i guariment i el respecte per la diversitat en el disseny, la planificació i la implementació de les iniciatives i els espais (Hwang et al. 2022), on la traducció no és un afegitó sinó una cultura. El futur que permet imaginar és:

Un món on les estructures socials no es basen en el domini d'una llengua sobre la resta. Un món on hi ha un reconeixement de les maneres en què el llenguatge s'entrellaça amb els danys, la guarició i la transformació. Un món on la interpretació i la traducció, l'adquisició i la preservació de la llengua són apreciades i valorades com a eines crítiques per facilitar la comunicació. (Antena Aire 2014 [2020], 2)

Els contextos on s'ha adoptat la justícia en el llenguatge a través de la traducció són diversos, però se centren especialment en la negociació i la difusió de les normes jurídiques (vegeu la proposta de definició del camp del dret en la primera part). La historiadora Allison Corbett va publicar un recull de testimonis d'interprets de la justícia en el llenguatge on les testimoniances destaquen situacions de participació democràtica de les comunitats heterolingües per donar forma a propostes i proposicions de llei (Corbett 2016–2018). Lee et al. (2019) destaquen també contextos d'aplicació del dret en assistència jurídica. D'altra banda, la carta de l'interventor de la ciutat de Nova York a l'alcalde Bill de Blasio (Stringer 2020) és un intent d'incorporar aquesta perspectiva en els serveis

públics de la ciutat que ampliaria els usos de la traducció interseccional als àmbits d'aplicació i execució del dret. Destaca que la proposta no focalitza únicament en actuacions de provisió de serveis lingüístics, sinó en el reclutament i la formació de personal especialitzat, una reivindicació reflectida en denúncies arreu del món sobre la definició impossible i fantasiosa de la traducció que el camp del dret palesa en la regulació al respecte (Mowbray 2022; Monzó-Nebot 2023c; Veglio 2024, entre molts altres).

Comptat i debatut, hem d'entendre que totes les definicions, socials, acadèmiques i jurídiques, són fruit de dinàmiques socials i, per tant, són resultat de dinàmiques de poder. De la mateixa manera que la història és la versió de qui en reïx, la traducció se sotmet als dictats de qui pot definir-la en cada àmbit social. Amb el que cal comptar és que totes les societats es troben sempre al bell mig d'una dinàmica de canvis. Conèixer els marcs de la traducció del dret i les dinàmiques que la mouen ens permet preparar-nos per a les transformacions que poden esdevenir-se amb l'evolució de la societat.

Setena part

**LA DIVERSITAT DE LES
TRADUCCIONS DEL DRET**

De la traducció del dret se n'ha dit tradicionalment *traducció jurídica*. En institucionalitzar-se com a disciplina, la traducció va haver d'acotar el seu àmbit epistemològic i les definicions de les traduccions havien de proporcionar una demarcació del que era legítim estudiar des de la mirada de la disciplina. En la definició de l'àmbit de la traducció jurídica, s'han combinat criteris intrínsecs i extrínsecs per intentar determinar-ne el terreny epistemològic i oferir un punt focal que garantisca una comprensió compartida de reflexions, programes de formació i eines adaptades per a la pràctica. Si en un principi s'entenia el text jurídic com a un únic objecte (vegeu la tercera part), els estudis posteriors n'han subratllat la variació i han posat de manifest les inadequacions de donar valor definitori i classificatori a trets lingüístics específics, alhora que han mostrat la productivitat de nocions com el registre lingüístic i el gènere textual, les dues situades socialment, per guiar l'estudi dels textos jurídics (Goźdz-Roszkowski 2021, 1528). Aquesta reorientació és part dels esforços de la disciplina per assumir plenament la naturalesa situada de la pràctica de la traducció, veient-la «com una part integral del món, no com una mostra aïllada de llenguatge» (Snell-Hornby 1988, 43).

Intentant establir criteris per definir l'abast de la traducció jurídica per tal d'informar les classificacions dels textos, Ortega Arjonilla (2005) va assenyalar la productivitat de les distincions basades en contextos socioprofessionals, subratllant que la traducció d'un mateix text pot estar subjecta a diferents limitacions i constreyniments en funció d'aquests contextos, com també el que s'exigeix d'una traducció. Aquest argument posa de manifest com les traduccions han de satisfer necessitats específiques basades en el sistema de situacions traduïdes que no coincideixen amb les expectatives dipositades en els textos no traduïts. Quan ens centrem en les institucions i les situacions a les quals donen lloc, l'enfocament classificatori i definitori, i el paper de la traducció jurídica, no s'estableix per les característiques dels textos originals o el discurs jurídic, sinó per les institucions socials i les situacions específiques de traducció, les quals influeixen en el discurs traduït.²

² El concepte de transgènere es vincula directament amb aquesta concepció. Vegeu Monzó-Nebot (2002b; 2020; 2023b)

Des d'aquesta perspectiva, podem continuar parlant de la traducció jurídica com a traducció de textos amb contingut jurídic o utilitzar-la per parlar de la traducció que té lloc en les situacions vinculades al camp del dret, de manera que constituïria l'hiperònim d'altres especialitzacions centrades en institucions concretes, com ara la traducció jurada, la traducció judicial, la traducció legislativa o la traducció policial. El que aquest llibre planteja és que optar per aquestes i altres especialitzacions, és a dir, mirar-nos la traducció del dret partint de la perspectiva socioprofessional ens ofereix la possibilitat d'estudiar les traduccions com el resultat de decisions influïdes per l'entorn social, incloses les estructures de poder que els generen i s'hi manifesten. En els subapartats següents, parlarem de la traducció jurada, la traducció judicial, i la traducció institucional (i administrativa). L'objectiu és observar decisions específiques de qui tradueix, que anomenarem *intervencions*, i vincular-les a la gestió de riscos en la traducció ascendent i descendent i als tipus d'*habitus* hipotètics (vegeu la sisena part) a fi de reflexionar sobre l'alineació de la traducció i les implicacions per a la protecció dels drets.

7.1. Els contextos socioprofessionals de la traducció del dret: traducció jurada, judicial i institucional

En línia amb la definició de dret que comentàvem al principi del llibre, en aquestes pàgines considerarem la traducció jurídica com la traducció de textos que fan referència al camp del dret i el coneixement que genera. En conseqüència, entenem la traducció jurídica com la traducció de les comunicacions que tenen lloc en contextos en què es negocien, es pacten, es defineixen, s'interpreten, es publiquen, es difonen, s'apliquen i s'executen les normes prescriptives a què dona suport un sistema social i amb les quals es desenvolupa. D'acord amb la definició, es pot considerar traducció jurídica la traducció dels textos que, tot i no ser de contingut jurídic, s'utilitzen en el camp jurídic, és a dir, es consideraria igualment jurídica la traducció d'un tractat internacional per a l'harmonització de l'administració electrònica a escala mundial com una ordenança sobre la tinença d'animals perillosos i també un missatge de correu electrònic que calga aportar com a prova en

un procediment judicial. També seguint aquesta definició, seria igualment jurídica la traducció destinada a especialistes (article acadèmic sobre algun aspecte del dret) com la destinada a no especialistes (les notes de premsa de la Unió Europea). El que fa que traduccions tan diverses meriten el tractament com a traducció jurídica és la necessitat de conèixer el funcionament del dret perquè el text comuniqui el contingut al públic destinatari d'una forma eficaç. Val a dir, però, que l'exercici de la traducció jurídica en aquest sentit ampli s'ha de considerar no regulat i, en la pràctica, no sempre es podrà garantir els coneixements necessaris sobre el funcionament del dret o per a la comunicació eficaç.

En primer lloc, la traducció jurada és un mecanisme pel qual un document escrit en una llengua aliena a una Administració determinada pot tenir-hi efectes a través de la traducció a una de les llengües d'aquesta Administració. Perquè aquesta Administració pugui acceptar sense riscos el document traduït, la traducció jurada s'ha de poder reconèixer com a tal, per la qual cosa s'estableixen una sèrie de requisits formals. El requisit més visible d'una traducció jurada és que ha d'anar segellada i signada. El segell i la signatura s'han de poder verificar com a pertanyents a una persona registrada oficialment, per a la qual cosa aquesta persona ha d'haver estat habilitada. Una habilitació és la capacitat que una autoritat pública confereix a una persona per fer alguna cosa oficial que aquesta Administració no pot fer directament; en aquest cas, traduir. De les persones habilitades hi ha d'haver un registre públic perquè terceres parts puguin comprovar que ho són realment. A més del segell i la signatura, una traducció jurada es distingeix formalment per la fórmula de certificació que cal afegir al final de la traducció. Aquesta fórmula, tant per a l'espanyol com per al català, consagra els principis que el camp del dret hi assigna: fidelitat i integritat. En la pràctica, aquests principis s'interpreten de maneres diferents i les pràctiques divergeixen entre les persones habilitades (Monzó-Nebot 2002a).

La traducció jurada és una entitat especial confiada a agents que actuen fora de l'Administració, però amb l'habilitació que aquesta els confereix per exercir una funció delegada: proporcionar a l'Estat una versió en la llengua institucional (o en alguna de les llengües institucionals) dels documents que s'han originat en un altre sistema i en una altra llengua. En l'Estat espanyol, es tracta

d'una figura especial perquè està regulada des de l'època colonial (Peñarroja Fa 1989; 2000; Cáceres Würsig & Pérez González 2003), la qual cosa contrasta amb la resta d'especialitats de la traducció. El que no està regulat són les retribucions que reben a canvi del servei, les quals se sotmeten a la dinàmica de mercat. La majoria de les persones habilitades per a la traducció jurada treballen com a autònomes. Tanmateix, des de la introducció d'un procediment especial de negociació col·lectiva per a aquest règim concret (Comissió Europea 2022), encara no hi ha hagut cap intent del sector de la traducció jurada per negociar cap tipus de condició específica de treball.

Els encàrrecs de traducció jurada solen procedir de particulars que han de presentar documentació a l'Administració en el marc d'un tràmit (per exemple, un títol universitari per a la convalidació d'estudis o un contracte de matrimoni en un procés de divorci). Són menys freqüents però també possibles els encàrrecs que formula l'Administració per a traduir documentació o per a emetre dictàmens sobre traduccions. Amb independència de qui encomane la traducció, però, l'Administració n'és la destinatària final i la motivació inicial per demanar la traducció d'un document en un idioma que qui sol·licita el servei sol entendre.

A més de la certificació esmentada, la traducció jurada té altres particularitats formals. La traducció jurada se sol *marcar* com a tal indicant gràficament i textual on comença i on acaba. Una possibilitat seria encapçalat la traducció amb el text «Traducció jurada al català de l'original en llengua anglesa» amb un filet o ratlla impresa a sota i afegir al final «Final de la traducció» després d'un altre filet i abans de la fórmula de certificació. A més a més, la traducció ha de descriure gràficament els elements que donen validesa al text original en la seua jurisdicció, com són segells i signatures, sense reproduir-los, ja que seria una falsificació. Aquesta descripció s'ha de fer entre claudàtors i no pot arrogar-se funcions d'autenticació, de manera que una signatura podria traduir-se com a «[Consta una signatura]» sense més detalls. Opcionalment, algunes traduccions jurades es presenten en paper de l'Estat i amb altres elements que responen a una voluntat d'aportar un valor afegit més que no a necessitats administratives.

En segon lloc, la traducció judicial és la traducció destinada als tribunals de justícia. En aquest cas, els documents traduïts poden ser proves documentals,

documents emesos pel tribunal o destinats a aquest. Entre textos possibles com a encàrrecs de traducció judicial podem esmentar els informes pericials (des d'informes psicològics fins a peritatges arquitectònics), els documents bancaris, contractes de tota mena, certificacions d'estat civil o residència, transcripcions telefòniques, declaracions davant de la policia, models de documents i formularis destinats al públic, especificacions tècniques d'un contracte de construcció d'una central nuclear, la taxació del valor d'una finca o documents personals com poden ser diaris o correus electrònics, a més dels documents propis del procés judicial (interlocutòries, providències, sentències). Pel que fa a l'origen i el públic dels textos, aquest és variat. En el cas de la interpretació d'un testimoni, la persona encausada i el tribunal ho serien en el mateix grau. Tot i així, la dinàmica monolingüe d'aquestes institucions ha produït casos en què no s'ofereix la interpretació d'un testimoni de càrrec a l'idioma de la persona encausada sinó només al tribunal (Monzó-Nebot 2023c). En algun d'aquests casos, aquesta deixadesa ha estat motiu per anul·lar un judici (per exemple, Tribunal Suprem 2022).

La persona que tradueix aquests documents els ha de signar per fer-se responsable de la fidelitat i exactitud de la traducció. Pot ser que aquesta persona siga funcionària de l'Administració judicial o que estiga habilitada per a la traducció jurada, encara que no és indispensable i també podria ser algú que reba un nomenament temporal per part del tribunal o que contracte una de les parts. En el cas que siga el jutjat o tribunal qui nomene temporalment la persona que traduirà la documentació, se li prendrà jurament a aquesta amb la fórmula «promet exercir bé i fidelment la meua feina». La responsabilitat per possibles errors de traducció, en conseqüència, recau en la persona que signa la traducció amb independència de la seua preparació i la consciència del tribunal al respecte. En l'Estat espanyol, la plantilla dels tribunals en matèria de traducció és escassa i els serveis necessaris se solen externalitzar o licitar, com ocorre de manera general per a la interpretació. En aquest cas, hi ha poc de marge per poder escollir qui tradueix i els casos en què la traducció és insatisfactòria poden adquirir caire dramàtic.

La regulació de la interpretació judicial és escassa. Les lleis d'enjudiciament civil i penal en reconeixien la necessitat amb uns requisits àmpliament

criticats (vegeu Gascón Navarro 2017). Després de la transposició de la Directiva sobre el dret a la interpretació i la traducció en els processos penals (Parlament Europeu & Consell de la Unió Europea 2010) en el marc de les mesures per materialitzar el principi de confiança mútua entre autoritats europees, la modificació necessària de la Llei d'enjudiciament criminal (Espanya 2015) nega la possibilitat que regular la necessitat de traducció en aquests procediments pugui implicar costos per a l'Administració de Justícia. Semblantment, la mateixa directiva exigeix als Estats la creació d'un registre de persones qualificades, però l'Estat espanyol no ha materialitzat aquesta mesura. També la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries (CELRM, Consell d'Europa 1992) estableix la necessitat d'ús d'altres llengües que comparteixen oficialitat amb l'espanyol, però l'Administració judicial continua mostrant reticències a abandonar el monolingüisme (Monzó-Nebot & Đorđević 2023). En suma, l'aplicació de la Directiva i de la Carta a l'Estat espanyol s'ha vist com a restrictiva i parcial (Comissió Europea 2018; Kotzurek 2020; Comité d'Experts de la CELRM 2021).

Pel que fa al terme traducció *institucional*, el significat s'encavalca amb d'altres (traducció oficial, comunitària, per a serveis públics, governamental o administrativa, vegeu al respecte Monzó-Nebot 2024). A l'efecte de comentar en l'apartat següent les diferències entre la traducció ascendent i la descendent, considerarem ací com a traducció institucional aquella que es realitza al si d'una institució governamental o intergovernamental, generalment, en seccions específiques de traducció. En aquesta situació, l'autoria i la responsabilitat de les traduccions és de la institució i no de qui tradueix, que no signa les traduccions malgrat que hi haja un control intern d'encàrrecs que permeti saber qui ha realitzat la traducció. En aquest cas, el mandat de la institució serà la guia de les decisions de traducció, i cal oferir un estil uniforme. Al respecte, Mossop (1988) comenta l'exemple de la traducció per al Govern del Canadà, on una missiva traduïda de l'anglès al francès ha d'adoptar el que ell anomena un mètode *comunicatiu*, això és, la traducció ha de semblar escrita originàriament en francès a fi de facilitar la cooperació entre els grups lingüístics i no activar cap biaix o percepció subordinada d'una llengua a l'altra.

Els textos que cal traduir al si de les institucions són molt variats i depenen en gran mesura del mandat de la institució. Així, segons de quina institució es trac-

te, es poden traduir les pautes per a la cloenda segura de les centrals nuclears, una nota de premsa sobre acords regionals de comerç lliure, els acords en si, patents de qualsevol innovació tecnològica, informació a la ciutadania sobre mesures sanitàries en una pandèmia, etc.

7.2. Els procediments de la traducció del dret

És problemàtic parlar d'intervencions en traducció, ja que la mera presència de la traducció té un impacte en la recepció de les persones (Angermeyer 2009), de la mateixa manera que parlar una llengua o varietat determinades influeix en la credibilitat que s'hi assigna (Bucholtz 1995; Hale, Bond & Sutton 2011). Per tant, traduir és sempre una intervenció i la neutralitat com a objectiu implica una manca de biaixos que no es pot aconseguir en la interacció humana (Tryuk 2012; Beaton-Thome 2013) ni amb tecnologies creades per humans (vegeu els capítols recollits a Monzó-Nebot & Tasa-Fuster 2024). Traduir, com comunicar, implica una tria necessària entre representacions simbòliques que alimenten una determinada fantasia més o menys compartida o sublimada respecte de la realitat (Žižek 1989).

El debat sobre la traducció del dret ha intentat obviar el caràcter contextual de la comunicació traduïda de la mateixa manera com el dret intenta ocultar la contextualitat de la seua creació i interpretació (Bourdieu 1986; Joseph 1995). Intentant conjuminar les expectatives de continuar amb la protecció del mite mentre es persegueix que la traducció pugui esdevenir una comunicació efectiva, les reflexions entorn de l'equivalència han aconseguit traçar un marge acceptable d'intervenció en què la traducció fa possible que comunicar el dret entre llengües no haja de ser necessàriament, per al públic, un estudi erudit d'un text i un sistema aliens.

Com ja hem comentat adés, un dels trets que condicionen la tasca de la traducció en el camp del dret és l'anisomorfisme conceptual: els conceptes que es deriven de l'evolució d'una societat són propis d'aquesta i s'arrelen en una xarxa de conceptes i relacions no necessàriament simètrica amb la d'altres cultures jurídiques, ni que hi haja mantingut contacte. El resultat és una manca d'equivalència intersistèmica que dona origen a reptes a l'hora de mantenir la precisió

necessària en contextos especialitzats. A més a més, cal advertir que, com a ciència social, l'actualització del significat dels termes jurídics està influïda pel context, com també ho està la traducció i la interpretació judicial del dret (vegeu, per exemple, Beaupré 1981).

Per confeccionar un text que siga intel·ligible i possibilita una comunicació efectiva, les reflexions entorn de la traducció del dret han posat un èmfasi considerable en la noció d'equivalència, el mètode per trobar-ne i els tipus d'aquesta. En aquest apartat, ens centrarem en les propostes sobre procediments de traducció de Santamaria Guinot (2006) i Hickey (1998b).

A l'hora de traduir les figures jurídiques, podem trobar-nos amb dues possibilitats: que una figura existisca en el sistema jurídic original i també en el meta o que la figura del sistema jurídic original no trobe una correspondència exacta en el sistema meta. En el primer cas, pot ocórrer que la figura en qüestió presente una coincidència exacta en els dos sistemes, de manera que parlem d'equivalència *jurídica*. Quan la figura existeix, però els límits semàntics no coincideixen entre sistemes, llavors cal triar una equivalència en funció del terme en el sistema de recepció de la traducció que puga representar la noció o relació jurídica que s'actualitza en el context en què apareix. Aquesta seria una equivalència *contextual*. La taula 2 presenta exemples tant per a l'equivalència jurídica com per a l'equivalència contextual en la combinació d'anglès i català.

	ANGLÉS	CATALÀ
Equivalència jurídica	This mortgage may not be changed or terminated orally.	Aquest préstec hipotecari no es pot modificar ni cancel·lar mitjançant un contracte verbal.
	(a) the right to transfer shares is restricted in the manner hereinafter prescribed;	a) La transmissió de participacions queda restringida de la manera que s'especifica a continuació;
Equivalència contextual	A transfer of shares is an approved transfer if but only if the transfer results from a sale made through a recognised Stock Exchange.	Les transmissions d' accions només són vàlides en el cas de compravendes que s'hagen dut a terme a través d'una borsa de valors reconeguda.

Taula 2. Exemples d'equivalència jurídica i d'equivalència contextual en la combinació anglès-català

Un cas diferent seria quan la noció jurídica no troba correspondència en les nocions del sistema meta. En aquest cas, hem de ponderar dos riscos principals en la traducció: d'una banda, si utilitzem un terme existent en el sistema meta que remeta a una figura jurídica diferent, podem provocar una interpretació enganyosa del text; de l'altra, si utilitzem una construcció que no es puga entendre, la traducció no podria assolir una comunicació efectiva. Considerant aquests riscos, sorgeixen dues opcions. La primera seria la traducció lèxica, una traducció mot a mot que permeta alertar de l'estranyesa de la figura en el text meta perquè el públic puga suspendre la incredulitat i intentar comprendre la noció reflectida a partir del text (o d'altres fonts, si escau) i no del seu propi coneixement del sistema meta. Tanmateix, si una traducció lèxica remet a una figura ja existent i no coincident amb la que busquem representar o si aquesta traducció lèxica no permet transmetre una expressió interpretable, llavors podem recórrer a la traducció *perifràstica*. Aquest procediment no és necessàriament una explicació extensa, sinó que pot consistir en una formulació succinta i evocadora. La taula 3 presenta exemples tant per a la traducció lèxica com per a la traducció perifràstica en la combinació d'anglès i català.

	ANGLÉS	CATALÀ
Traducció lèxica	Her Majesty Land Registry.	Registre de la Propietat Immobiliària de Sa Majestat
Traducció perifràstica	joint venture	societat conjunta

Taula 3. Exemples de traducció lèxica i de traducció perifràstica en la combinació anglès-català

A més d'adequar els procediments de traducció als casos concrets, podríem contribuir a l'esmentada suspensió de la incredulitat *marcant* el text. Marcar un text implica advertir el públic de la natura forana del que està llegint perquè no ho intente comprendre des dels seus marcs de referència per a la llengua

en què està llegint el text. Així, si utilitzem una traducció lèxica que ens ofereix «Llei de Societats», s'hi aplicarien els marcs de referència de la legislació estatal. Tanmateix, utilitzar «Llei britànica de societats» ens transporta a un sistema diferent on esperem que el públic ja no hi aplique els mateixos marcs per a la interpretació. En aquest cas concret, podem considerar el marcatge com un subtipus de traducció perifràstica, però el marcatge es pot aplicar a nivell textual i recontextualitzar la interpretació de manera global. Per exemple, podem esmentar al principi del text que aquest és una traducció tal com es fa en la traducció jurada.

Altres procediments i estratègies que puguen aclarir les nocions presents al text es consideren, de manera general, més enllà dels límits de la traducció (Hale 2008; Pöchhacker 2008). S'hi assenyalen sovint els riscos que fer res més enllà de traduir, com ara explicar conceptes, pot comportar per a una persona formada en traducció i no en dret (ni en totes les branques del dret que podria traduir) i, especialment, per a les persones a les quals adreça l'aclariment, que podrien veure's perjudicades si l'explicació els porta a prendre decisions que afecten els seus interessos. Tanmateix, explicar i aclarir no sempre es considera il·legítim. En l'apartat següent comentarem com la distinció entre traducció *ascendent* i traducció *descendent* ens ajuda a comprendre les excepcions.

7.3. Les intervencions en les traduccions del dret: entre la traducció ascendent i la traducció descendent

Considerem intervenció en sentit estricte el text (escrit o oral) que produeix qui tradueix quan pren la paraula. En un text escrit, aquesta intervenció s'assenyalaria entre claudàtors (ja que es considera que són suficientment infreqüents en els textos com per reservar-los per a elements aliens a l'original) o, secundàriament, amb notes al peu. En un text oral, la intervenció s'assenyala amb una fórmula explícita. Un exemple d'aquest tipus d'intervencions podria ser «La intèrpret intervé per dir que el sistema d'àudio ha deixat de funcionar». En un sentit més ampli, podríem considerar intervenció tot allò que s'incorpore en la traducció i no pugua entendre's com un dels procediments exposats en l'apartat 7.2, és a dir, anar més enllà del que diu estrictament el text.

Hi ha casos on s'espera que qui tradueix intervinga en la traducció com a part de la seua comesa. Per exemple, en la traducció jurada d'un títol acadèmic estranger, s'espera trobar una nota al peu referida al títol en si amb la informació rellevant perquè l'Administració pugui interpretar quin és el nivell d'estudis que certifica. Així, per a aportar aquesta informació respecte d'estudis universitaris, la nota inclouria el nombre d'anys o d'hores de dedicació completa en què s'estructura la titulació obtinguda. D'aquesta manera, es podria decidir si convalidar la titulació per un nivell de grau o no. Aquestes intervencions també serien acceptables i, de vegades, esperables en contextos de traducció judicial perquè el tribunal dispose d'informació suficient per interpretar el text.

Una altra intervenció esperable en la traducció jurada seria la descripció del document. En l'apartat 7.1, comentàvem que reproduir gràficament les signatures i els segells es podria considerar falsedat en el document, de manera que s'espera una intervenció que descriu la ubicació de la signatura i, en el cas del segell, aquesta descripció pot incloure la traducció o reproducció d'un lema («[Consta segell amb el lema "Semper fides".]»). Altres elements gràfics podrien reproduir-se o, també, descriure's. Per exemple, podria descriure's que el document s'ha imprès en paper de l'Estat o que totes les pàgines porten un segell en sec.

També es considerarien legítimes i esperables les intervencions que vulguen advertir sobre la presència d'errades en el document. Aquestes errades podrien ser rellevants per determinar l'autenticitat del text en una traducció jurada o per avaluar el caràcter d'una persona en una traducció judicial, però també poden ser rellevants en traducció per a la gestió de riscos (subapartat 5.3), perquè, si es reproduïx dins d'una concepció determinada de la fidelitat, es podria pensar que l'errada ha estat introduïda per qui tradueix i no que ja constava en l'original. En la pràctica, moltes errades apareixen corregides en les traduccions, també en la traducció jurada, de manera que no podem pensar que els «[sic]» són neutres o, fins i tot, despolititzats. Si ens trobem amb un document procedent de zones d'alfabetització baixa, reflectir-los pot formar part de la fidelitat. Tanmateix, si traduïm una sentència judicial en espanyol, el més habitual és corregir les faltes gramaticals del text i no inventar alguna locució prepositiva per a «en relación a» acompanyada de «[sic]».

Quan els errors de l'original els detectem en el context d'una traducció institucional, la intervenció pot revestir una natura diferent en funció del procés de treball. En les institucions en què el treball és multilingüe, s'espera que les versions dels documents en els idiomes oficials apareguen simultàniament, de manera que l'original no és estable encara en el moment de traduir-se i és susceptible d'intervencions de qui tradueix en un grau similar a la traducció mateixa. D'aquesta manera, la intervenció no és directament en la traducció *qua* producte sinó en la traducció *qua* procés i ens demana pensar en qui tradueix com en una persona que busca fer avançar el que entén com a *qualitat* (vegeu, al respecte, Monzó-Nebot 2021; 2023d) amb un habitus cooperatiu. En altres institucions, la traducció és posterior a la publicació de l'original i, en el moment en què es rep l'encàrrec, no s'admet la possibilitat de revisar-lo. En aquest cas, es pot cooperar igualment per introduir una correcció, però també és possible que la versió en altres idiomes haja d'assumir l'error i reflectir-lo sense cap advertiment.

D'aquesta brevíssima consideració de casos d'intervencions i de les deliberacions sobre equivalència i mètode (literal o lliure) en traducció jurídica, podríem extraure'n unes normes generals (vegeu la taula 4). Les intervencions són legítimes i esperables (conformes al sistema normatiu) quan faciliten el procediment explicitant aspectes culturals o formals i també quan permeten mitigar el risc de falta de confiança en qui fa la traducció. Això no obstant, van en contra del sistema normatiu quan aporten aclariments sobre aspectes culturals o sobre el procediment per a les persones administrades. En suma, en els sistemes normatius que primen en traducció jurada i judicial, sembla que les intervencions s'admeten sempre que preserven el caràcter de traducció ascendent, però no si introdueixen elements de traducció descendent.

La introducció d'una traducció interseccional en més àmbits podria facilitar canvis normatius que anivellaren les asimetries, on beneficiar-se de la varietat de coneixements i competències de qui hi tradueix es considere igualment legítim per a l'Administració que per a la persona administrada. Cal advertir, però, que les consideracions s'han limitat a una revisió general i només per als casos de traducció judicial i jurada. En altres contextos, com pot ser la traducció policial o la traducció en contextos d'asil i refugi, els sistemes normatius que hi

imperen podrien fer-nos reconsiderar en un sentit o un altre les asimetries causades en les traduccions.

ORIENTACIÓ	PROPOÏT	DIRECCIÓ
Intervencions orientades a l'Administració	☒ Per facilitar el procediment (inclou aspectes culturals)	Traducció ascendent
	☒ Per no arriscar la confiança (advertir sobre el canal)	
Intervencions orientades a les persones administrades	☐ Per aclarir aspectes culturals	Traducció descendent
	☐ Per aclarir el procediment	

Taula 4. Intervencions en la traducció jurada i judicial

CONCLUSIÓ

La societat i el camp del dret estan evolucionant, i fan evolucionar també les teories implícites i explícites de la traducció. Aquestes pàgines han revisat les transformacions en l'àmbit de la traducció del dret, tot destacant conceptes que poden donar-nos claus per entendre i explicar com es teoritzen les relacions estructurals i, en conseqüència, els drets dels diferents grups socials. Entre aquestes nocions, destaquem una visió adaptada de la traducció ascendent i descendent i un desenvolupament de les hipòtesis del camp quant a l'habitus traductor. La reconceptualització de la traducció ascendent i descendent com a eines per descriure no tan sols l'estatus de les llengües sinó també el dels grups socials i els individus que en formen part ens permet analitzar com acaba la traducció les relacions estructurals. Per mirar-nos aquestes relacions resulta també productiu comprendre el valor que s'atorga a les intervencions de qui tradueix. En una primera revisió succincta, hem vist que aquestes intervencions es promouen en benefici de l'Administració, mentre que se sotmeten quan cerquen anivellar les asimetries per afavorir la persona administrada. Tot i les tendències descrites en el nostre sistema, les aproximacions descoloniales a la traducció obrin la porta a una teorització de la traducció que palesa i crea relacions diferents i que pot estendre's o perdre terreny en funció de com evolucionen les societats i els valors que hi imperen.

Tractar les distincions d'especialitats de traducció en el camp del dret com a diferències entre sistemes normatius ens permet comprendre també com reacciona el sistema als diferents tipus d'habitus: supeditat, subversiu i, com a proposta inspirada en els enfocaments descoloniales, cooperatiu. El futur de la traducció en aquests moments és incert, però el que sí que sabem és que la intel·ligència artificial està exacerbant els biaixos que afecten les nostres relacions socials, com ara el classisme, el racisme i el masclisme (vegeu els capítols recollits en Monzó-Nebot & Tasa-Fuster 2024), a més de generar més eufòria que no eficiència (vegeu Txabarriaga 2024). En canvi, la traducció humana té la capacitat d'adaptar-se més fàcilment a les transformacions socials, acompanyar els canvis en els sistemes normatius i fins i tot guiar-los (vegeu-ne un exemple en traducció institucional en Monzó-Nebot & Debussy 2024). En tot cas, promoure els valors que evolucionen amb el desenvolupament de les societats requereix una traducció descendent, cooperativa i humana.

BIBLIOGRAFIA

Abbott, Andrew. 1988. *The system of professions: An essay on the division of expert labor*. Chicago: University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226189666.001.0001>.

Access Cooperative Language Services and Consulting. s.d. «About us». <https://accessne.coop/about-us/>.

Afonso, Tereza Passos e Sousa Marques. 2023. «Understanding and being understood in the digital age. Free movement of persons in the EU, multilingualism, and translation». En *Repurposing language rights. Guiding the uses of artificial intelligence*, edició de Vicenta Tasa Fuster, Esther Monzó-Nebot & Rafael Castelló-Cogollos, 187-215. València: Tirant lo Blanch.

Alcaraz Varó, Enrique. 2004. «Anisomorfismo y lexicografía técnica». En *Las palabras del traductor. Actas del II Congreso «El español, lengua de traducción» 20 y 21 de mayo, 2004. Toledo*, edició de Luis González & Póllux Hernández, 201-219. Brussel·les: Esletra.

Algarabía Language Co-Op. 2021. «Algarabía Language Co-Op: Spanish-English Community Interpreting Training | In-Person». *The People's Forum* (blog). 16 d'octubre 2021.

Amini, Mojtaba & Bahareh Lotfollah. 2019. «Translating legal texts: Adequacy or acceptability? Implications for teaching legal translation». *Journal of Foreign Language Teaching and Translation Studies* 4 (1): 1-16.

Amstutz, Patrick. 2008. «Avant-propos». *Intervalles* 81.

Andrade Ciudad, Luis, Rosaleen Howard & Raquel de Pedro Ricoy. 2017. «Activismo, derechos lingüísticos e ideologías: la traducción e interpretación en lenguas originarias en el Perú». *Indiana* 32 (2): 139-163.

Angelelli, Claudia V. 2006. «Validating professional standards and codes: Challenges and opportunities». *Interpreting* 8 (2): 175-193. <https://doi.org/10.1075/interp.8.2.04ang>.

Angelelli, Claudia V. 2007. «The California Standards for Healthcare Interpreters. Ethical principles, protocols and guidance on roles and intervention». En *The Critical*

Link 4: Professionalisation of interpreting in the community. Selected papers from the 4th International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings, Stockholm, Sweden, 20–23 May 2004, edició de Cecilia Wadensjö, Birgitta Englund Dimitrova & Anna-Lena Nilsson, 167–177. Amsterdam: John Benjamins.

Angelelli, Claudia V. & Brian James Baer. 2016. «Exploring translation and interpreting». En *Researching translation and interpreting*, edició de Claudia V. Angelelli & Brian James Baer, 5–13. Londres: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315707280>.

Angermeyer, Philipp Sebastian. 2009. «Translation style and participant roles in court interpreting». *Journal of Sociolinguistics* 13 (1): 3–28. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9841.2008.00394.x>.

Antena Aire. 2014 (2020). *How to build language justice*. Houston: Libros Antena Books. http://antenaantena.org/wp-content/uploads/2020/08/LangJust_BLaJupdate_final-1.pdf

APTIJ. 2010. *Código deontológico para intérpretes y traductores judiciales y jurados*. Asociación Profesional de Traductores e Intérpretes Judiciales y Jurados. <https://www.aptij.es/wp-content/uploads/CD-APTIJ.pdf>.

Arendt, Hannah. 1973. *The origins of totalitarianism*. San Diego: Harcourt, Brace, Jovanovich.

Arguelles, Pancho, Susan Williams, Adina Hemley-Bronstein, Ditra Edwards, Tomas Aguilar, Andrea Arias Soto, Elandria Williams, Pamela Mejia & Berkeley Media Studies Group. s.d. *Language justice toolkit*. Nova Jersey: Communities Creating Healthy Environments (CCHE). <https://www.thepraxisproject.org/resource/2012/languagejustice>.

Avnon, Dan. 2020. «What is (or “are”) language ethics?». En *Language ethics*, edició de Yael Peled & D. M. Weinstock, 31–53. Montréal: McGill-Queens University Press. <https://doi.org/10.1515/9780228002925-003>.

Baer, Brian J. & Klaus Kaindl. 2018. «Queer(ing) translation. Introduction». En *Queering translation, translating the queer. Theory, practice, activism*, edició de Brian J. Baer & Klaus Kaindl, 1–10. Abingdon: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315505978-1>.

Baker, Mona. 2006. *Translation and conflict. A narrative account*. Londres: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203099919>.

Baker, Mona. 2013. «Translation as an alternative space for political action». *Social Movement Studies: Journal of Social, Cultural and Political Protest* 12: 23–47. <https://doi.org/10.1080/14742837.2012.685624>.

Baker, Mona. 2020. «Introduction to the first edition». En *Routledge encyclopedia of translation studies*, edició de Mona Baker & Gabriela Saldanha, xvi–xx. Londres: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315678627>.

Bandia, Paul F. 2018. «Translation, clashes and conflict». En *The Routledge handbook of translation and culture*, edició de Sue-Ann Harding & Ovidi Carbonell Cortés. Londres: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315670898-13>.

Baraldi, Claudio & Laura Gavioli. 2014. «Are close renditions the golden standard? Some thoughts on translating accurately in healthcare interpreter-mediated interaction». *The Interpreter and Translator Trainer* 8 (3): 336–353. <https://doi.org/10.1080/1750399x.2014.972029>.

Barth, Fredrik. 1969. *Ethnic groups and boundaries. The social organization of culture difference*. Boston: Little, Brown and Co.

Bassnett, Susan. 1998. «Researching translation studies: The case for doctoral research». En *Rimbaud's rainbow. Literary translation in higher education*, edició de Peter Bush & Kirsten Malmkjaer, 105–113. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.21.13bas>.

Bassnett, Susan & André Lefevere, ed. 1990. *Translation, History & Culture*. Londres: Pinter Publishers.

Bassnett-McGuire, Susan. 1980. *Translation studies*. Londres: Methuen.

Baumeister, Roy F. & Mark R. Leary. 1995. «The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation». *Psychological Bulletin* 117 (3): 497–529.

Beaton-Thome, Morven. 2013. «What's in a word? Your enemy combatant is my refugee: The role of simultaneous interpreters in negotiating the lexis of Guantánamo in the European Parliament». *Journal of Language and Politics* 12 (3): 378–399. <https://doi.org/10.1075/jlp.12.3.04bec>.

Beaupré, Michael Rémi. 1981. *Construing bilingual legislation in Canada*. Toronto: Butterworth & Co.

Belous, Laura & Jaime Fatás-Cabeza. 2024. «Deterrence through lack of linguistic access within the US immigration deportation system». En *Toward inclusion and social justice in institutional translation and interpreting: Revealing hidden practices of exclusion*, edició d'Esther Monzó-Nebot & María Lomeña-Galiano, 21-46. Nova York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003349914-3>.

Berger, Joseph, H. Famit Fisek, Robert Z. Norman & Morris Zelditch. 1977. *Status characteristics and social interaction: An expectation states approach*. Nova York: Elsevier.

Berger, Peter & Thomas Luckmann. 1966. *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. Garden City, NY: Anchor Books.

Bergman, Marcelo, Elena Azaola & Ana Laura Magaloni. 2003. *Delincuencia, marginalidad y desempeño institucional: Resultados de la encuesta a población en reclusión en tres entidades de la República Mexicana: Distrito Federal, Morelos y Estado de México*. CIDE (Mèxic).

Bhabha, Homi K. 1994. *The location of culture*. Londres: Routledge.

Biddle, Bruce J. 1986. «Recent development in role theory». *Annual Review of Sociology* 12: 67-92. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.12.080186.000435>.

Bix, Brian. 2009. *Jurisprudence: Theory and context*. Londres: Sweet & Maxwell.

Bloom, Paul. 2000. *How children learn the meanings of words*. Cambridge, MA: MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/3577.001.0001>.

Boéri, Julie. 2010. «Emerging narratives of conference interpreters' training: A case study of ad hoc training in Babels and the Social Forum». *Puentes. Hacia nuevas investigaciones en la mediación intercultural* 9: 61-70.

Boéri, Julie. 2012. «Translation/interpreting politics and praxis the impact of political principles on Babels' interpreting practice». En «Non-Professionals Translating and Interpreting», edició de Luis Pérez-González & Şebnem Susam-Saraeva. Monogràfic de *Translator* 18 (2): 269-290. <https://doi.org/10.1080/13556509.2012.10799511>.

Bourdieu, Pierre. 1984. *Homo academicus*. París: Editions de Minuit.

Bourdieu, Pierre. 1986. «La force du droit. Eléments pour une sociologie du champ juridique». *Actes de la recherche en sciences sociales* 64: 3-19. <https://doi.org/10.3406/arss.1986.2332>.

Bourdieu, Pierre. 1987a. «The historical genesis of a pure aesthetic». *The Journal of Aesthetics and Art Criticism* 46: 201-210. https://doi.org/10.1111/1540_6245.jaac46.special_issue.0201.

Bourdieu, Pierre. 1987b. «The invention of the artist's life». *Yale French Studies* 73: 75-103. <https://doi.org/10.2307/2930198>.

Bourdieu, Pierre. 1992. *Les règles de l'art: genèse et structure du champ littéraire*. París: Editions du Seuil.

Brailowsky, Yan & María Brander de la Iglesia. 2007. «Babels, la traducción et l'éthique hacker: la liberté en action?». En *Actes de la Journée d'étude 'Traduction et Mondialisation'*, edició de Marie-Nadia Karsky-Tchinaev & Dieter Hornig. París.

Branchadell, Albert. 2005. «Introduction: Less translated languages as a field of inquiry». En *Less translated languages*, edició d'Albert Branchadell & Lovell Margaret West, 1-23. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.58.01bra>.

Branchadell, Albert & Lovell Margaret West, ed. 2005. *Less translated languages*. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.58>.

Brook, Heather & Dee Michell. 2010. «Working-class intellectuals: (Oxy) moronic professors and educational equality (a response to Ken Oldfield, A&S, 41, 1016-1038)». *Administration & Society* 42 (3): 368-372. <https://doi.org/10.1177/0095399710371641>.

Bucholtz, Mary. 1995. «Language in evidence: The pragmatics of translation and the judicial process». En *Translation and the law*, edició de Marshall Morris, 115-129. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/ata.viii.09buc>.

Cáceres Würsig, Ingrid & Luis Pérez González. 2003. «Antecedentes históricos y proyección futura de la figura del intérprete jurado en España». *Hermeneus* 5: 19-42.

Caminade, Monique & Anthony Pym. 1995. *Les formations en traduction et interprétation. Essai de recensement mondial*. París: Société Française des Traducteurs.

- Casanova, Pascale.** 1999. *La République mondiale des lettres*. París: Seuil.
- Castelló-Cogollos, Rafael & Esther Monzó-Nebot.** 2023. «Desigualtats legítimes: drets lingüístics i ideologia». En «Interseccions (i conflictes) entre ideologies i drets lingüístics», edició de Rafael Castelló-Cogollos & Esther Monzó-Nebot. Monogràfic de *Just. Journal of Language Rights & Minorities, Revista de Drets Lingüístics i Minorities* 2 (2): 7-29. <https://doi.org/10.7203/Just.2.27509>.
- Center for Participatory Change.** 2012. «Creando Espacios Multilingües – CPC Language Justice Interpreter Toolkit». Center for Participatory Change. Vídeo de YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=UoeUhxJXDxk>.
- Cesana, Ernst.** 1910/1911. «Zur Kritik der romanischen Texte des schweizerischen Zivilgesetzbuches ». *Schweizerische Juristen-Zeitung* 7: 258-259.
- Chesterman, Andrew.** 1998. «Hans J. Vermeer. A Skopos theory of translation: some arguments for and against». *Target* 10 (1): 155-159. <https://doi.org/10.1075/target.10.1.09che>.
- CIRCULAR.** 2022. *Collectivizing Language Justice Directory*. Hurley, NY: Collectivizing Language Justice Project. <https://circularprojects.org/collectivizinglj>.
- Clavien, Alain.** 2008. «Le monde (politique) selon Virgile». *Intervalles* 81.
- Comissió Europea.** 2018. Informe de la Comisión al Parlamento Europeo y al Consejo sobre la aplicación de la Directiva 2010/64/UE del Parlamento Europeo y del Consejo, de 22 de octubre de 2010, relativa al derecho a interpretación y a traducción en los procesos penales. Brusel·les: Comissió Europea. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0857>.
- Comissió Europea.** 2022. Guidelines on the application of Union competition law to collective agreements regarding the working conditions of solo self-employed persons, 2022/C 374/02. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022XC0930\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022XC0930(02)).
- Comité d'Experts de la CELRM.** 2021. Avaluació per part del Comité d'Experts de l'aplicació de les recomanacions d'actuació immediata contingudes en el cinquè informe d'avaluació del Comité d'Experts sobre Espanya. Estrasburg: Consell d'Europa.

- Consell d'Europa.** 1992. *Carta europea de les llengües regionals o minoritàries*. Estrasburg: Council of Europe Publishing.
- Corbett, Allison.** 2016-2018. «The language of justice. El llenguatge de la justícia». <https://langjust.com/>.
- Corbett, Allison.** 2021. «How movements are staying multilingual amid the pandemic's shifting conditions». *Fellowship Magazine*, 3 de novembre de 2021. <https://wagingnonviolence.org/forusa/2021/11/movements-multilingual-language-justice-pandemic/>.
- Crenshaw, Kimberlé.** 1989. «Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics». *University of Chicago Legal Forum* 1989 (1): 139-167.
- Crenshaw, Kimberlé.** 1991. «Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color». *Stanford Law Review* 43 (6): 1241-1299. <https://doi.org/10.2307/1229039>.
- Cronin, Michael.** 1995. «Altered states: Translation and minority languages». *TTR: Traduction, terminologie, rédaction* 8 (1): 85-103. <https://doi.org/10.7202/037198ar>.
- Cronin, Michael.** 1998. «The cracked looking glass of servants: Translation and minority languages in a global age». *The Translator* 4 (2): 145-162. <https://doi.org/10.1080/13556509.1998.10799017>.
- Cronin, Michael.** 2002. «The empire talks back: Orality, heteronomy, and the cultural turn in interpretation studies». En *Translation and power*, edició de Maria Tymoczko & Edwin Gentzler, 45-62. Amherst: University of Massachusetts Press.
- Cronin, Michael.** 2020. «Minority». En *Routledge encyclopedia of translation studies*, edició de Mona Baker & Gabriela Saldanha, 334-338. Londres: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315678627-71>.
- De, Soham, Michele J. Gelfand, Dana Nau & Patrick Roos.** 2015. «The inevitability of ethnocentrism revisited: Ethnocentrism diminishes as mobility increases». *Scientific Reports* 5. <https://doi.org/10.1038/srep17963>.

- Dennis, Monica & ramelcy uribe.** 2022. *Libro de ejercicios sobre reflexiones de la justicia en el lenguaje*. Move to End Violence. <https://www.movetoendviolence.org/recursos/libro-de-ejercicios-sobre-reflexiones-de-la-justicia-de-lenguaje>.
- Diaz, Clarisa.** 2017. «Caracol Interpreters Cooperative: Bridging language barriers». *Design by Community* (blog), The WNYC Data News Team. 25 d'abril de 2017. <https://project.wnyc.org/design-by-community/?page=caracol-interpreters-collective>.
- Diaz Fouces, Oscar.** 1998. «A tradução e os tradutores nos processos de padronização linguística». *Agália. Revista Internacional da Associação Galega da Língua* 56: 453-461.
- Diaz Fouces, Oscar.** 2002. «La planificación de la mediación lingüística». En *Traducción i dinàmica sociolingüística*, edició d'Oscar Diaz Fouces, Marta García González & Joan Costa Carreras, 85-110. Barcelona: Llibres de l'Índex.
- Didier, Emmanuel.** 1990. «La common law en français. Étude juridique et linguistique de la common law en français au Canada». *Revue internationale de droit comparé* 43 (1): 7-56. <https://doi.org/10.3406/ridc.1991.2158>.
- Dong, Xiaobo & Yafang Zhang.** 2023. «Theoretic framework and violation of norms in laws and regulations translation». En *Chinese legal translation and language planning in the new era*, 77-86. Singapore: Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-19-8448-8_6.
- Dullion, Valérie.** 1997. «Lorsque traduire, c'est écrire une page d'histoire: La version française du Code civil suisse dans l'unification juridique de la Confédération». L'histoire et les théories de la traduction: les actes; 3, 4 et 5 octobre 1996, Genève; colloque international organisé en commun par l'École de Traduction et d'Interprétation de l'Université de Genève (ETI) en l'honneur de Monsieur le professeur Louis Truffaut, Berna, Ginebra, 3, 4 i 5 d'octubre de 1996.
- Dullion, Valérie.** 2000. «Du document à l'instrument : les fonctions de la traduction des lois». En *La Traduction Juridique. Histoire, théorie(s) et pratique / Legal Translation. History, Theory/ies and Practice*, edició de GREJUT. Ginebra: École de Traduction et d'Interprétation, Université de Genève.
- Edmond, Gary & Kristy A. Martire.** 2019. «Just cognition: Scientific research on bias and some implications for legal procedure and decision-making». *Modern Law Review* 82 (4): 633-664. <https://doi.org/10.1111/1468-2230.12424>.

- Engberg, Jan.** 2015. «What does it mean to see legal translation as knowledge communication? – Conceptualisation and quality standards». *Terminology Science and Research* 25: 1-10.
- Espanya.** 2015. Ley Orgánica 5/2015, de 27 de abril, por la que se modifican la Ley de Enjuiciamiento Criminal y la Ley Orgánica 6/1985, de 1 de julio, del Poder Judicial, para transponer la Directiva 2010/64/UE, de 20 de octubre de 2010, relativa al derecho a interpretación y a traducción en los procesos penales y la Directiva 2012/13/UE, de 22 de mayo de 2012, relativa al derecho a la información en los procesos penales. *Boletín Oficial del Estado*. BOE-A-2015-4605. <https://www.boe.es/eli/es/lo/1986/03/13/2>.
- Even-Zohar, Itamar.** 1979. «Polysystem theory». En «Literature, Interpretation, Communication», *Poetics Today* 1 (1-2): 187-230. <https://doi.org/10.2307/1772051>.
- Fairclough, Norman.** 2002. «Language in new capitalism». *Discourse & Society* 13 (2): 163-166. <https://doi.org/10.1177/0957926502013002404>.
- Felici, Annarita & Cornelia Griebel.** 2019. «The challenge of multilingual 'plain language' in translation-mediated Swiss administrative communication A preliminary comparative analysis of insurance leaflets». *Translation Spaces* 8 (1): 167-191. <https://doi.org/10.1075/ts.00017.fel>.
- Fenton, Sabine.** 1997. «The role of the interpreter in the adversarial courtroom». En *The critical link: Interpreters in the community. Papers from the First International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings*, edició de Silvana E. Carr, Roda P. Roberts, Aideen Dufour & Dini Steyn, 29-34. Amsterdam: John Benjamins.
- Fishman, Joshua A.** 1993. «Ethnolinguistic democracy. Varieties, degrees and limits». *Language International* 5 (1): 11-17.
- Flores, Nelson & Jonathan D. Rosa.** 2015. «Undoing appropriateness: Raciolinguistic ideologies and language diversity in education». *Harvard Educational Review* 85 (2): 149-171. <https://doi.org/10.17763/0017-8055.85.2.149>.
- Florey, Sonya.** 2008. «Au-delà d'une perception manichéenne des rapports de classes: Jours difficiles». *Intervalles* 81.

von Flotow, Luise. 1991. «Feminist translation: Contexts, practices and theories». *TTR: Traduction, terminologie, rédaction* 4 (2): 69-84. <https://doi.org/10.7202/037094ar>.

von Flotow, Luise & Daniel E. Josephy-Hernández. 2018. «Gender in audiovisual translation studies: Advocating for gender awareness». En *The Routledge handbook of audiovisual translation*, edició de Luis Pérez-González, 296-311. Abingdon: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315717166-19>.

Fontcuberta i Gel, Joan. 1999. «L'experiència de traduir Günter Grass o la importància de la documentació». *Quaderns: Revista de Traducció* 3: 137-145.

Forcada, Mikel L. 2023. «Machine translation for low-resource languages. Citizenship, justice, linguistic communities». En *Repurposing language rights. Guiding the uses of artificial intelligence*, edició de Vicenta Tasa Fuster, Esther Monzó-Nebot & Rafael Castelló Cogollos, 157-169. València: Tirant lo Blanch.

Foucault, Michel. 2005. *El poder psiquiàtric: Curso en el Collège de France (1973-1974)*. Madrid: Fondo de Cultura Económica.

Francis, Becky. 1999. «Modernist reductionism or post-structuralist relativism: Can we move on? An evaluation of the arguments in relation to feminist educational research». *Gender and Education* 11 (4): 381-393. <https://doi.org/10.1080/09540259920465>.

Gal, Susan & Kathryn A. Woolard. 2001. *Languages and publics: The making of authority*. Londres: Routledge.

Garzone, Giuliana. 1999. «The translation of legal texts. A functional approach in a pragmatic perspective». En «Translation studies revisited», edició de Susan Bassnett-McGuire, Rosa Maria Bollettieri Bosinelli & Margherita Ulrych. Monogràfic de *Textus* 12 (2): 391-408.

Gascón Navarro, Fernando A. 2017. «La Directiva 2010/64/UE: antecedentes de hecho, fundamentos de Derecho y claroscuros de su transposición en España». *Puntoycoma* 152: 19-31.

Gee, James Paul. 1990. *Social linguistics and literacies: Ideology in discourses*. Londres: Falmer Press.

Gémar, Jean-Claude. 2007. «Traduire le droit ou le double langage de thémis». *Hermès. Journal of Language and Communication Studies* 49: 149-155. <https://doi.org/10.4267/2042/24139>.

Gémar, Jean-Claude. 2013. «Translating vs co-drafting law in multilingual countries: Beyond the Canadian odyssey». En *Legal translation in context. Professional issues and prospects*, edició d'Anabel Borja & Fernando Prieto, 27-51. Berna: Peter Lang.

Geronimus, Arline T. 2023. *Weathering: The extraordinary stress of ordinary life on the body in an unjust society*. Londres: Virago.

Gile, Daniel. 2012. «Institutionalization of translation studies». En *Handbook of translation studies*, edició d'Yves Gambier & Luc van Doorslaer, 73-80. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/hts.3.ins2>.

Goffman, Erving. 1959. *The presentation of self in everyday life*. Edimburg: University of Edinburgh.

Goffman, Erving. 1967. *Interaction ritual. Essays on face-to-face behavior*. Garden City: Doubleday Anchor.

Gonzales Rose, Jasmine. 2015. «Inequity fifty years later: Language rights under the Civil Rights Act of 1964 ». *Alabama Civil Rights and Civil Liberties Law Review* 6: 167-212.

González-Núñez, Gabriel. 2024. «Translation policy in the United States». En *The Routledge handbook of translation and migration*, edició de Brigid Maher, Loredana Polezzi & Rita Wilson. Nova York: Routledge.

Goodwin, Stephanie A., Alexandra Gubin, Susan T. Fiske & Vincent Y. Yzerbyt. 2000. «Power can bias impression processes: Stereotyping subordinates by default and by design». *Group Processes & Intergroup Relations* 3 (3): 227-256. <https://doi.org/10.1177/1368430200003003001>.

Goźdz-Roszkowski, Stanislaw. 2021. «Corpus linguistics in legal discourse». *International Journal for the Semiotics of Law* 34 (5): 1515-1540. <https://doi.org/10.1007/s11196-021-09860-8>.

Gramsci, Antonio. 1977. *Quaderni del carcere*. Torí: Einaudi.

Hale, Sandra B. 2008. «Controversies over the role of the court interpreter». En *Crossing borders in community interpreting: Definitions and dilemmas*, edició de Carmen Valero Garcés & Anne Martin, 99–121. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.76.06hal>.

Hale, Sandra Beatriz, Nigel Bond & Jeanna Sutton. 2011. «Interpreting accent in the courtroom». *Target* 23 (1): 48–61. <https://doi.org/10.1075/target.23.1.03hal>.

Haller, Max & Markus Hadler. 2006. «How social relations and structures can produce happiness and unhappiness: An international comparative analysis». *Social Indicators Research* 75: 169–216.

Halley, Mark. 2019. «Interpreting as ideologically-structured action: Collective identity between activist interpreters and protesters». *New Voices in Translation Studies* 20: 54–85.

Hammond, Matt. 1995. «A new wind of quality for Europe: Implications of the court case cited by Holz-Mänttari for the U.S. translation industry». En *Translation and the Law*, edició de Marshall Morris, 233–245. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/ata.viii.16ham>.

Harker, Jennifer. 2022. «Language justice boosts worker safety, empowers people, experts say». *Community Impact* (blog), National Institute of Environmental Health Sciences. <https://factor.niehs.nih.gov/2022/4/community-impact/language-justice#:~:text=Language%20justice%20is%20the%20right,to%20the%20American%20Bar%20Association>.

Hermans, Theo. 1993. «Norms and the determination of translation. A theoretical framework». *Translation, power, subversion*: 25–51. <https://doi.org/10.21832/9781800417915-004>.

Hermes, Mary. 2012. «Indigenous language revitalization and documentation in the United States: Collaboration despite colonialism». *Language and Linguistics Compass* 6 (3): 131–142. <https://doi.org/10.1002/lnc3.327>.

Hickey, Leo. 1980. «Ethnography for language learners». *Foreign Language Annals* 6: 475–481. <https://doi.org/10.1111/j.1944-9720.1980.tb01384.x>.

Hickey, Leo. 1993. «Equivalence, certainly – But is it legal?». *Turjuman* 2: 65–76.

Hickey, Leo. 1998a. «Equivalencia pragmática y traducción jurídica». En *Perspectivas pragmáticas en lingüística aplicada*, edició d'Ignacio Vázquez Orta & Ignacio Guillén Galve, 493–502. Zaragoza: Anubar.

Hickey, Leo. 1998b. «Perlocutionary equivalence: Marking, exegesis and recontextualisation». En *The pragmatics of translation*, edició de Leo Hickey, 217–232. Clevedon: Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/9781800417939-015>.

Hickey, Leo. 2005. «Traducción jurídica: ¿cómo hacer que lo difícil sea tan fácil como lo imposible?». En *La traducción y la interpretación en las relaciones jurídicas internacionales*, edició d'Esther Monzó Nebot & Anabel Borja Albi, 21–34. Castelló de la Plana: Universitat Jaume I.

Hickey, Leo. 2014. *Fifty incidents, accidents, expedients and even a few achievements in legal interpreting*. Salford: Leo Hickey.

Holmes, James Stratton. 1972. «The name and nature of Translation Studies». En *Translated! Papers on literary translation and Translation Studies*, edició de James Holmes, 67–80. Amsterdam: Rodopi.

Holz-Mänttari, Justa. 1984. *Translatorisches Handeln. Theorie und Methode*. Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia.

Holz-Mänttari, Justa. 1993. «Textdesign – verantwortlich und gehirngerecht». En *Traducere Navem. Festschrift für Katharina Reiß zum 70. Geburtstag*, edició de Justa Holz-Mänttari & Christiane Nord, 301–320. Tampere: UB Tampere.

Hutchins, W. John. 1995. «Machine translation: A brief history». En *Concise history of the language sciences: From the Sumerians to the cognitivists*, edició d'E. F. Konrad Koerner & Ronald E. Asher, 431–445. Oxford: Pergamon Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-042580-1.50066-0>.

Hwang, Bo James, Yucca Westrup, Nat Ross, Lee Rogers, Kelly Ducheny, Angelina Nordstrom, Robyn C. Krysiak, Christopher Cannon, Sid P. Jordan & John Schneider. 2022. *Guía de mejores prácticas para la investigación participativa basada en la comunidad (Community-Based Participatory Research – CBPR) sobre la salud de personas transgénero y no binarias (Transgender*

and Nonbinary – TNB). Howard Brown Health's Center for Education, Research, & Advocacy Series. Tecolotl, Four Corners. https://howardbrown.org/wp-content/uploads/2022/03/HBH_FourCorners_BestPractices_Spanish_FINAL3.pdf.

Inghilleri, Moira. 2003. «Habitús, field and discourse: Interpreting as a socially situated activity». *Target* 15 (2): 243–268. <https://doi.org/10.1075/target.15.2.03ing>.

Inghilleri, Moira. 2008. «The ethical task of the translator in the geo-political arena. From Iraq to Guantánamo Bay». *Translation Studies* 1: 212–223. <https://doi.org/10.1080/14781700802113556>.

Inghilleri, Moira. 2012. *Interpreting justice: Ethics, politics and language*. Abingdon: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203147962>.

Inglehart, Ronald. 1971. «The silent revolution in Europe: Intergenerational change in post-industrial societies». *American Political Science Review* 65: 991–1017. <https://doi.org/10.2307/1953494>.

Inglehart, Ronald. 1977. *The silent revolution. Changing values and political styles among western publics*. Princeton: Princeton University Press.

Inglehart, Ronald. 2018. *Cultural evolution: People's motivations are changing, and reshaping the world*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108613880>.

Inglehart, Ronald & Christian Welzel. 2005. *Modernization, cultural change, and democracy. The human development sequence*. Cambridge: Cambridge University Press.

Jacobsen, Bente. 2008. «Interactional pragmatics and court interpreting: An analysis of face». En «Doing justice to court interpreting», edició de Miriam Shlesinger & Franz Pöchhacker. *Monogràfic d'Interpreting* 10 (1): 128–158. <https://doi.org/10.1075/intp.10.1.08jac>.

James, William. 1890. *The principles of psychology*. Nova York: Henry Holt and Company.

Joseph, John E. 1995. «Indeterminacy, translation and the law». En *Translation and the law*, edició de Marshall Morris, 13–36. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/ata.viii.03jos>.

Kenny, Dorothy. 1998. «Creatures of habit? What translators usually do with words». En «L'approche basée sur le corpus / The Corpus-based Approach», *Meta: Journal des traducteurs* 43 (4): 515–523. <https://doi.org/10.7202/003302ar>.

Kleinert, Cristina V. 2014. «Intérpretes sociales en México: construcción de una etnografía doblemente reflexiva con enfoque decolonial». *In-Traduções* 6 (10): 1–23.

Kleinert, Cristina V. 2019. «Agencialidad del intérprete». En *La traducción lingüística y cultural en los procesos educativos: hacia un vocabulario interdisciplinar*, edició d'Irlanda Villegas, Gunther Dietz & Miguel Figueroa Saavedra, 19–41. Xalapa: Universidad Veracruzana. <https://libros.uv.mx/index.php/UV/catalog/view/BI357/1445/1122-1>.

Kleinert, Cristina V. 2021. *Con la ley a favor y la realidad en contra*. Granada: Comares.

Kleinert, Cristina V., Esther Monzó-Nebot & Vicenta Tasa Fuster. 2023a. «La traducción y la interpretación como claves en la protección de los derechos lingüísticos de las comunidades indígenas». En *La traducción y la interpretación como claves en la protección de los derechos lingüísticos de las comunidades indígenas*, edició de Cristina V. Kleinert, Esther Monzó-Nebot & Vicenta Tasa Fuster, 1–13. Granada: Comares.

Kleinert, Cristina V., Esther Monzó-Nebot & Vicenta Tasa Fuster, ed. 2023b. *La traducción y la interpretación como claves en la protección de los derechos lingüísticos de las comunidades indígenas*. Granada: Comares.

Kleinert, Cristina V. & Christiane Stallaert. 2024. «Mexican national indigenous languages and public service interpreting. Creating decolonial connections». En *Critical approaches to institutional translation and interpreting: Challenging epistemologies*, edició d'Esther Monzó-Nebot & María Lomeña-Galiano, 97–116. Nova York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003350163-8>.

Koller, Werner. 2002. «Linguistik und kulturelle Dimension der Übersetzung – in den 70er Jahren und heute». En *Kultur und Übersetzung: Methodologische Probleme des Kulturtransfers: Mit ausgewählten Beiträgen des Saarbrücker Symposiums 1999*, edició de Gisela Thome, Claudia Giehl & Heidrun Gerzymisch-Arbogast, 115–130. Tübingen: Narr.

- Koskinen, Kaisa.** 2000. «Institutional illusions. Translating in the EU Commission». *The Translator* 6 (1): 49–65. <https://doi.org/10.1080/13556509.2000.10799055>.
- Kotzurek, Magdalena.** 2020. «Die Richtlinie 2010/64/EU zum Dolmetschen und Übersetzen in Strafverfahren – Neues Qualitätssiegel oder verpasste Chance? Zur umsetzung in Deutschland, Polen und Spanien». *Eucrim: the European Criminal Law Associations' forum* 4: 314–321. <https://doi.org/10.30709/eucrim-2020-027>.
- Lambert, José.** 2013. «Prelude: The institutionalization of the discipline». En *The Routledge handbook of translation studies*, edició de Carmen Millán & Francesca Bartrina, 7–27. Nova York: Routledge.
- Lambert, Joseph.** 2018. «How ethical are codes of ethics? Using illusions of neutrality to sell translations». *The Journal of Specialised Translation* 30: 269–290.
- Lee, Jieun.** 2013. «A study of facework in interpreter-mediated courtroom examination». *Perspectives* 21 (1): 82–99. <https://doi.org/10.1080/0907676x.2011.629729>.
- Lee, Joann, Marisa Christensen Lundin, Ana Paula Noguez Mercado & Alena Uliasz.** 2019. «Language justice in legal services». *Management Information Exchange Journal*: 1–8.
- Levert, Lionel A.** 1999. «Harmonization and dissonance: Language and law in Canada and Europe». En *Bijuralism and harmonization*, edició de Canada Department of Justice, 5–9. <https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/csj-sjc/harmonization/hfl-hlf/bl-f1/bfle.html>.
- Lévi-Strauss, Claude.** 1952. «Kinship systems of three Chittagong Hill tribes (Pakistan)». *Southwestern Journal of Anthropology* 8: 40–51. <https://doi.org/10.1086/soutjanth.8.1.3628553>.
- Liu, Kanglong & Linqing Zhu.** 2021. «An investigation of norms in legal translation: A corpus-based study of conditional connectives in company law». En *Diverse voices in Chinese translation and interpreting*, edició de Riccardo Moratto & Martin Woesler, 361–381. Singapore: Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-33-4283-5_15.
- Lomeña-Galiano, María.** 2024. «Hidden researchers? The epistemological implications of researchers' self-positioning in participatory studies on institutional

- translation and interpreting». En *Critical approaches to institutional translation and interpreting: Challenging epistemologies*, edició d'Esther Monzó-Nebot & María Lomeña-Galiano, 75–94. Nova York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003350163-6>.
- López, Marina.** 2024. «Una empresa de Figueres «tradueix» textos legals amb llenguatge “senzill” per fer-los comprensibles». *Diari de Girona*, 1 de març de 2024. <https://www.diaridegirona.cat/economia/2024/03/01/empresa-figueres-tradueix-textos-legals-98858651.html>.
- Lörscher, Wolfgang.** 1992. «Process-oriented research into translation and implications for translation teaching». *TTR: Traduction, terminologie, rédaction* 5 (1): 145–161. <https://doi.org/10.7202/037110ar>.
- de Lotbinière-Harwood, Suzanne.** 1989. «About the her in other». En *Letters from an Other*, edició de Lise Gauvin. Toronto: The Women's Press.
- Luhmann, Niklas.** 1980. *Rechtssoziologie*. Opladen: Westdeutscher.
- Luna, Mira.** 2014. «Policies for a worker cooperative economy in NYC». *Shareable*, 12 de febrer de 2014.
- Mallinson, Christine.** 2017. «Language and its everyday revolutionary potential: Feminist linguistic activism in the United States». En *The Oxford handbook of U.S. women's social movement activism*, edició de Holly J. McCammon, Verta Taylor, Jo Reger & Rachel L. Einwohner, 419–439. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190204204.013.38>.
- Maor, Ofri & David Leiser.** 2013. «Lay psychology of the hidden mental life: Attribution patterns of unconscious processes». *Consciousness and Cognition* 22 (2): 388–401. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2012.12.007>.
- Martín de León, Celia.** 2008. «Skopos and beyond. A critical study of functionalism». *Target* 20: 1–28. <https://doi.org/10.1075/target.20.1.02mar>.
- Martín de León, Celia.** 2020. «Functionalism». En *Routledge encyclopedia of translation studies*, edició de Mona Baker & Gabriela Saldanha, 199–203. Londres: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315678627-43>.
- Martínez Gutiérrez, Eduardo Ezequiel & Cristina V. Kleinert.** 2023. «Construyendo el respeto por los derechos lingüísticos en el sistema de justicia

en Oaxaca: una aproximación desde los movimientos sociales». En *La traducción y la interpretación como claves en la protección de los derechos lingüísticos de las comunidades indígenas*, edició de Cristina V. Kleinert, Esther Monzó-Nebot & Vicenta Tasa Fuster, 71-96. Granada: Comares.

Mason, Ian. 2009. «Role, positioning and discourse in face-to-face interpreting». En *Interpreting and translating in public service settings. Policy, practice, pedagogy*, edició de Raquel de Pedro Ricoy, Isabelle A. Perez & Christine W.L. Wilson, 52-73. Manchester: St. Jerome.

Matijašević, Miljen. 2013. «Functionalist approach to teaching legal translation». *Studies in Logic, Grammar and Rhetoric* 34 (1): 113-127. <https://doi.org/10.2478/slgr-2013-0026>.

Mayoral Asensio, Roberto. 1999. «Las fidelidades del traductor jurado: batalla indecisa». En *Traducir para la justicia*, edició de Manuel C Feria García, 17-57. Granada: Comares.

Mayoral Asensio, Roberto. 2005. «¿Cuánto derecho debe saber el traductor jurídico?». En *La traducción y la interpretación en las relaciones jurídicas internacionales*, edició d'Esther Monzó Nebot & Anabel Borja Albi, 109-113. Castelló de la Plana: Universitat Jaume I.

Mead, George Herbert. 1934. *Mind, self and society*. Chicago, IL: University of Chicago Press.

Mediouni, Mohammed. 2016. «Towards a functional approach to Arabic-English legal translation: The role of comparable/parallel texts». En *New insights into Arabic translation and interpreting*, edició de Mustapha Taibi, 115-160. Bristol: Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/9781783095254-008>.

Mellinger, Christopher D. 2020. «Positionality in public service interpreting research». En «Research methods in public-service interpreting and translation», edició d'Esther Monzó-Nebot & Melissa Wallace. Monogràfic de *FITISPos International Journal* 7: 92-109. <https://doi.org/10.37536/FITISPos-IJ.2020.7.1.250>.

Meltzoff, Andrew N. 1999. «Origins of theory of mind, cognition and communication». *Journal of Communication Disorders* 32 (4): 251-269. [https://doi.org/10.1016/S0021-9924\(99\)00009-X](https://doi.org/10.1016/S0021-9924(99)00009-X).

Messinger Cypess, Sandra. 1991. *La Malinche in Mexican literature: From history to myth*. Austin, TX: University of Texas Press.

Meylaerts, Reine. 2006. «Heterolingualism in/and translation. How legitimate are the Other and his/her language? An introduction». *Target* 18 (1): 1-15. <https://doi.org/10.1075/target.18.1.02mey>.

Michaels, Ralf. 2006. «The functional method of comparative law». En *The Oxford handbook of comparative law*, edició de Mathias Reimann & Reinhard Zimmermann, 338-382. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199296064.013.0011>.

Monjean-Decaudin, Sylvie. 2010. «Territorialité et extraterritorialité de la traduction du droit». En «De la localisation à la délocalisation - le facteur local en traduction / From Localization to Delocalization - The Local Factor in Translation», edició de Nicolas Froeliger & Jean-René Ladmiral. Monogràfic de *Meta: Journal des traducteurs* 55 (4): 693-711. <https://doi.org/10.7202/045686ar>.

Monzó-Nebot, Esther. 2002a. «La professió del traductor jurídic i jurat. Descripció sociològica de la professió i anàlisi discursiva del transgènere». Tesi doctoral inèdita, Universitat Jaume I. <http://www.tdx.cesca.es/TDX-1227102-130850>.

Monzó-Nebot, Esther. 2002b. «La traducción jurídica a través de los géneros: el transgénero y la socialización del traductor en los procesos de enseñanza/aprendizaje». *Discursos. Revista de Tradução* 2: 21-36.

Monzó-Nebot, Esther. 2009. «Legal and translational occupations in Spain: Regulation and specialization in jurisdictional struggles». En «Profession, Identity and Status: Translators and Interpreters as an Occupational Group», edició de Rakefet Sela-Sheffy & Miriam Shlesinger. Monogràfic de *Translation and Interpreting Studies* 4 (2): 135-154. <https://doi.org/10.1075/tis.4.2.07mon>.

Monzó-Nebot, Esther. 2015. «(Re)producing habits in international negotiations: A study on the translation of collocations». En «Legal Phraseology Today. A Corpus-Based View», edició de Stanisław Goźdź-Roszkowski & Gianluca Pontrandolfo. Monogràfic de *Fachsprache-Journal of Professional and Scientific Communication* 37 (3-4): 193-209. <https://doi.org/10.24989/fs.v37i3-4.1290>.

Monzó-Nebot, Esther. 2018. «Translation and culture in legal settings and institutions». En *The Routledge handbook of translation and culture*, edició de Sue-

Ann Harding & Ovidi Carbonell Cortés, 463–482. Abingdon: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315670898-26>.

Monzó-Nebot, Esther. 2020. «Translating genres, creating transgenres: Textual ‘betweens’ as situation-based systemic innovations». *Estudios de Traducción* 10: 51–67. <https://doi.org/10.5209/estr.71633>.

Monzó-Nebot, Esther. 2021. «A case study of unquiet translators. Relating legal translators’ subservient and subversive habitus to socialization». *Target* 33 (2): 282–307. <https://doi.org/10.1075/target.21069.mon>.

Monzó-Nebot, Esther. 2023a. «A care-inhibiting gaze. Non-professional vs professional interpreting from a care ethic lens». 6th International Conference on Non-Professional Interpreting and Translation, Nicòsia, Xipre, 26–05–2023.

Monzó-Nebot, Esther. 2023b. «Genres and legal translation: A rationale and an agenda for legal transgenre studies». En *Research handbook on jurilinguistics*, edició d’Anne Wagner & Aleksandra Matulewska, 180–192. Northampton, MA: Edward Elgar. <https://doi.org/10.4337/9781802207248.00020>.

Monzó-Nebot, Esther. 2023c. «La traducción, ¿contra el monolingüismo ideológico? Poder y lenguas en los procesos judiciales en el Estado español». En *La traducción y la interpretación como claves en la protección de los derechos lingüísticos de las comunidades indígenas*, edició de Cristina V. Kleinert, Esther Monzó-Nebot & Vicenta Tasa Fuster, 17–53. Granada: Comares.

Monzó-Nebot, Esther. 2023d. «Translators who own it. A case study on how doxa and psychological ownership impact translators’ engagement and job satisfaction». *Translation & Interpreting: The International Journal of Translation and Interpreting Research* 15 (2): 1–24. <https://doi.org/10.12807/ti.115202.2023.a01>.

Monzó-Nebot, Esther. 2024. «Challenging epistemologies in institutional translation and interpreting studies». En *Critical approaches to institutional translation and interpreting: Challenging epistemologies*, edició d’Esther Monzó-Nebot & María Lomeña-Galiano, 3–26. Nova York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003350163-2>.

Monzó-Nebot, Esther & Helen Debussy. 2024. «Implementing gender-fair language in international organizations: Collective illusions and gender bias in

translation sections». En *Toward Inclusion and Social Justice in Institutional Translation and Interpreting. Revealing Hidden Practices of Exclusion*, edició d’Esther Monzó-Nebot & María Lomeña Galiano, 97–129. Nova York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003349914-7>.

Monzó-Nebot, Esther & Jasmina Đorđević. 2023. «The power of inadequate language representation in legal procedures: Monolingualism against human rights». En *Jezik, književnost, moć / Language, literature, power*, edició de Vesna Lopičić, Biljana Mišić Ilić, Ivana Mitić & Sanja Ignjatović, 185–203. Niš: University of Niš. <https://doi.org/10.46630/jkm.2023.11>.

Monzó-Nebot, Esther & Vicenta Tasa-Fuster, ed. 2024. *Gendered technology in translation and interpreting: Centering rights in the development of language technology*. Nova York: Routledge.

Monzó-Nebot, Esther & Melissa Wallace. 2020. «New societies, new values, new demands. Mapping non-professional interpreting and translation, remapping translation and interpreting ethics». *Translation and Interpreting Studies* 15 (1): 1–14. <https://doi.org/10.1075/tis.00046.int>.

Mossop, Brian. 1988. «Translating institutions: A missing factor in translation theory». *TTR: Traduction, terminologie, rédaction* 1 (2): 65–71. <https://doi.org/10.7202/037019ar>.

Mowbray, Jacqueline. 2022. «Language rights and linguistic justice in international law: Lost in translation?». En «Language policies for social justice», edició de Christopher D. Mellinger & Esther Monzó-Nebot. Monogràfic de *Just. Journal of Language Rights & Minorities, Revista de Drets Lingüístics i Minories* 1 (1–2): 37–68. <https://doi.org/10.7203/Just.1.25238>.

Munday, Jeremy, ed. 2001. *Introducing translation studies. Theories and applications*. Londres: Routledge.

Mundó Marcet, Anscari M. 1985. «Els manuscrits del “Liber Iudiciorum” de les comarques gironines». *Estudi general: Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona* (5): 77–87.

Muñoz Aranguren, Arturo. 2011. «La influencia de los sesgos cognitivos en las decisiones jurisdiccionales: el factor humano. Una aproximación». *Indret: Revista para el Análisis del Derecho* 2: 1-39.

Nadelhoffer, Thomas, Eddy Nahmias & Shaun Nichols, ed. 2010. *Moral psychology. Historical and contemporary readings*. Malden, MA: Wiley-Blackwell.

National Housing Project. s.d. «Language access». *Fair Housing & Housing For People With Disabilities* (blog). <https://www.nhlp.org/initiatives/fair-housing-housing-for-people-with-disabilities/language-access/>.

Neubert, Albrecht. 1973. «Theorie und Praxis für die Übersetzungswissenschaft». *Linguistische Arbeitsberichte* 7: 120-144.

Newmark, Peter. 1998. *A textbook of translation*. Londres: Longman.

Nida, Eugene Albert. 1964. *Towards a science of translating with special reference to principles and procedures involved in Bible translating*. Leiden: E.J. Brill. <https://doi.org/10.1163/9789004495746>.

Niranjana, Tejaswini. 1992. *Siting translation: History, post-structuralism, and the colonial context*. Berkeley, CA: University of California Press. <https://doi.org/10.1525/9780520911369>.

Nord, Christiane. 1991. «Scopos, loyalty, and translational conventions». *Target* 3: 91-110. <https://doi.org/10.1075/target.3.1.06nor>.

Nord, Christiane. 1999. «Textanalyse: pragmatisch/funktional». En *Handbuch Translation*, edició de Mary Snell-Hornby, Hans G Hönig, Paul Kußmaul & Peter A Schmitt, 350-354. Tübingen: Stauffenburg.

Nord, Christiane. 2018. *Translating as a purposeful activity. Functionalist approaches explained*. 2a. ed. Abingdon: Routledge. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-25316-9>.

Norton, Bonny. 2010. «Language and identity». En *Sociolinguistics and language education*, edició de Nancy H. Hornberger & Sandra Lee McKay, 349-369. Bristol: Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/9781847692849-015>.

Ortega Arjonilla, Emilio. 2005. «La traducción jurídica, jurada y judicial: aspectos teóricos, metodológicos y profesionales». En *La traducción y la interpretación en*

las relaciones jurídicas internacionales, edició d'Esther Monzó Nebot & Anabel Borja Albi, 115-134. Castelló de la Plana: Universitat Jaume I.

Orts Llopis, María Ángeles. 2017. «Textual genre in two legal cultures: Pre-translation analysis of judicial decisions in English and in Spanish». *Revista de Llengua i Dret* 67: 220-236. <https://doi.org/10.2436/rld.i67.2017.2882>.

Parlament Europeu & Consell de la Unió Europea. 2010. Directiva 2010/64 del Parlament Europeu i del Consell de 20 d'octubre de 2010 sobre el dret a la interpretació i la traducció en els processos penals. 2010/64/EU, OJ 2010 L 280. Brussel·les: Diari Oficial de la Unió Europea. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:280:0001:0007:en:PDF>.

Patrick, Donna. 2007a. «Indigenous language endangerment and the unfinished business of nation states». En *Discourses of endangerment. Ideology and interest in the defence of languages*, edició d'Alexandre Duchêne & Monica Heller, 35-75. Londres: Continuum.

Patrick, Donna. 2007b. «Language endangerment, language rights and indigeneity». En *Bilingualism: A social approach*, edició de Monica Heller, 111-134. Londres: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230596047_6.

de Pedro Ricoy, Raquel, Rosaleen Howard & Luis Andrade Ciudad. 2018. «Walking the tightrope: The role of Peruvian indigenous interpreters in Prior Consultation processes». *Target-International Journal of Translation Studies* 30 (2): 187-211. <https://doi.org/10.1075/target.17009.dep>.

Pelage, Jacques. 2003. «La traductologie juridique: contours et contenus d'une spécialité». *Traduire* (200): 109-120.

Peled, Yael. 2018. «Language barriers and epistemic injustice in healthcare settings». *Bioethics* 32 (6): 360-367. <https://doi.org/10.1111/bioe.12435>.

Peled, Yael. 2020. «The idea of language ethics as a field of inquiry». En *Language ethics*, edició de Yael Peled & Daniel M. Weinstock, 3-30. Montréal: McGill-Queens University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv15d7z03.4>.

Peñarroja Fa, Josep. 1989. «Intérpretes jurados: documentos para su historia». *Boletín informativo de APETI* I: 31-32.

Peñarroja Fa, Josep. 2000. «Historia de los intérpretes jurados en España». En *La Traduction Juridique. Histoire, théorie(s) et pratique / Legal Translation. History, Theory/ies and Practice*, edició de GREJUT. Ginebra: École de Traduction et d'Interprétation, Université de Genève.

Personal Narratives Group, ed. 1989. *Interpreting women's lives: Feminist theory and personal narratives*. Bloomington: University of Indiana Press.

Philippe, Arnaud. 2021. «La déformation des juges». *Pouvoirs: Revue française d'études constitutionnelles et politiques* 178: 63-73. <https://doi.org/10.3917/pouv.178.0063>.

Phillipson, Robert & Tove Skutnabb-Kangas. 1995. «Linguistic rights and wrongs». *Applied Linguistics* 16 (4): 483-504. <https://doi.org/10.1093/applin/16.4.483>.

Pöchhacker, Franz. 2008. «Interpreting as mediation». En *Crossing borders in community interpreting: Definitions and dilemmas*, edició de Carmen Valero Garcés & Anne Martin, 9-26. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.76.02poc>.

Pöllabauer, Sonja. 2015. «Role». En *Routledge encyclopedia of interpreting studies*, edició de Franz Pöchhacker, 355-360. Londres: Routledge.

Powell, Amy. 2014. *Un manifiesto para la escritura discómoda*. Houston: Antenna.

Premack, David & Guy Woodruff. 1978. «Does the chimpanzee have a theory of mind?». *The Behavioral and Brain Sciences* 4: 515-526. <https://doi.org/10.1017/S0140525X00076512>.

Prieto Ramos, Fernando. 2002. «Beyond the confines of literality: A functionalist approach to the sworn translation of legal documents». *Puentes. Hacia nuevas investigaciones en la mediación intercultural* 2: 27-35.

Prunč, Erich. 2008. «Zur Konstruktion von Translationskulturen». En *Translationskultur - ein innovatives und produktives Konzept*, edició de Larisa Schippel, 19-41. Berlín: Frank & Timme.

Pujol Campeny, Afra. 2018. «Word order in Old Catalan». Tesi doctoral inèdita. University of Cambridge.

Pym, Anthony. 2008. «On Toury's laws of how translators translate». En *Beyond descriptive translation studies*, edició d'Anthony Pym, Miriam Shlesinger & Daniel Simeoni, 311-328. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.75.24pym>.

Pym, Anthony. 2015. «Translating as risk management». *Journal of Pragmatics* 85: 67-80. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2015.06.010>.

Reagan, Timothy G. 2010. *Language policy and planning for sign languages*. Washington: Gallaudet University Press.

Reiß, Katharina & Hans Josef Vermeer. 1984. *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. 2a ed. Tübingen: Niemeyer. <https://doi.org/10.1515/9783111351919>.

Rivera, Nora K. & Mónica Morales Good. 2023. «La traducción es activismo: Desafiando la verticalidad institucional a través de la traducción e interpretación en lenguas indígenas». En *La traducción y la interpretación como claves en la protección de los derechos lingüísticos de las comunidades indígenas*, edició de Cristina V. Kleinert, Esther Monzó-Nebot & Vicenta Tasa Fuster, 97-112. Granada: Comares.

Robinson, Douglas. 1997. *Translation and empire: Postcolonial theories explained*. Manchester: St Jerome Publishing.

Rosa Rodríguez, Paola Iliana de la & Víctor David Sandoval Navarro. 2016. «Los sesgos cognitivos y su influjo en la decisión judicial. Aportes de la Psicología Jurídica a los procesos penales de corte acusatorio». *Derecho Penal y Criminología* 37 (102): 141-164. <https://doi.org/10.18601/01210483.v37n102.08>.

Rosenberg, Gerald N. 1993. *The hollow hope. Can courts bring about social change?* Chicago: The University of Chicago Press.

Ross, Tod. 2022. *Collective illusions*. Nova York: Hachette Books.

Said, Edward W. 1978. *Orientalism: Western conceptions of the Orient*. Berlín: Pantheon Books.

Said, Edward W. 1989. «Representing the colonized: Anthropology's interlocutors». *Critical Inquiry* 15: 205-225. <https://doi.org/10.1086/448481>.

Said, Edward W. 1993. *Culture and imperialism*. Nova York: Knopf.

Salvador i Padrosa, Sever. 2007. «L'habilitació professional de la traducció i la interpretació jurades en llengua catalana». *Papers Lextra* 3: 25-30.

Santamaria Guinot, Laura. 2006. «Els procediments de traducció en els textos jurídics». En *Les plomes de la justícia. La traducció al català dels textos jurídics (Justice's writers. Translating legal texts into Catalan)*, edició d'Esther Monzó Nebot, 209-220. Barcelona: Pòrtic.

Santana, Trilce. 2022. *Caja de herramientas para la justicia en el lenguaje. Communities Creating Healthy Environments.*

Šarčević, Susan. 1997. *New approach to legal translation.* La Haia: Kluwer Law International.

Šarčević, Susan. 2000. «Creativity in legal translation: How much is too much?». En *Translation in context. Selected papers from the EST Congress, Granada 1998*, edició d'Andrew Chesterman, Natividad Gallardo San Salvador & Yves Gambier, 281-292. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.39.3lsar>.

de Saussure, Ferdinand. 1955. *Cours de linguistique generale.* París: Payot.

Schleiermacher, Friedrich D. E. 1816 (1963). «Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens». En *Das Problem des Übersetzens*, edició de Hans Joachim Störig, 38-69. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Schwartz, Lane. 2018. «The history and promise of machine translation». En *Innovation and expansion in translation process research*, edició d'Isabel Lacruz & Riitta Jääskeläinen. Amsterdam: John Benjamins.

Scott, Juliette R. 2012. «Can genre-specific DIY corpora, compiled by legal translators themselves, assist them in 'learning the lingo' of legal subgenres?». *Comparative Legilinguistics* 12: 87-112.

Scupin, Raymond. 1992. *Cultural anthropology. A global perspective.* 8a ed. Pearson.

Shelton, Dinah. 1997. «Reconcilable differences? The interpretation of multilingual treaties». *Hastings International and Comparative Law Review* 20: 611-638.

Sheneman, Naomi & Octavian Robinson. 2024. «Tearing down the bypass, rebuilding main street: Uncovering epistemic injury, violence, and erasure in

signed language interpretation». En *Critical approaches to institutional translation and interpreting: Challenging epistemologies*, edició d'Esther Monzó-Nebot & María Lomeña-Galiano, 50-74. Nova York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003350163-5>.

Shtulman, Andrew. 2006. «Qualitative differences between naïve and scientific theories of evolution». *Cognitive Psychology* 52 (2): 170-194. <https://doi.org/10.1016/j.cogpsych.2005.10.001>.

Simeoni, Daniel. 1998. «The pivotal status of the translator's habitus». *Target* 10: 1-39. <https://doi.org/10.1075/target.10.1.02sim>.

Simon, Sherry. 2006. *Translating Montreal: Episodes in the Life of a Divided City.* Montréal: McGill-Queen's Press. <https://doi.org/10.1515/9780773577022>.

Skutnabb-Kangas, Tove. 1988. «Multilingualism and the education of minority children». En *Minority education: From shame to struggle*, edició de Jim Cummins & Tove Skutnabb-Kangas, 9-44. Clevedon: Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/9781800418110-002>.

Smith, Linda Tuhiwai. 2007. *Decolonizing methodologies: Research and indigenous peoples.* Londres: Zed Books.

Snell-Hornby, Mary. 1988. *Translation studies. An integrated approach.* Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/z.38>.

Somers, Harold L. 1998. «Machine translation». En *Routledge encyclopedia of translation studies*, edició de Mona Baker. Dordrecht: Kluwer.

Stajniko, Jan. 2015. «The role of irrationality in the process of the judicial decision-making: Cognitive biases or how to reach the fiction of a rational legal system». *Lexonomica* 7 (2): 189-204. [https://doi.org/10.18690/18557147.7.2.189-204\(2015\)](https://doi.org/10.18690/18557147.7.2.189-204(2015)).

Stallaert, Christiane. 2012. «Traducción y conversión como modos de creación de identidades contra-hegemónicas. El caso de las culturas ibéricas». *Mutatis Mutandis* 5 (2): 271-283. <https://doi.org/10.17533/udea.mut.13029>.

Stallaert, Christiane. 2023. «Decolonialidad y justicia lingüística en América Latina. El giro de 1992». En *La traducción y la interpretación como claves en la protección*

de los derechos lingüísticos de las comunidades indígenas, edición de Cristina V. Kleinert, Esther Monzó-Nebot & Vicenta Tasa Fuster, 115-130. Granada: Comares.

Stallen, Mirre & Alan G. Sanfey. 2015. «The neuroscience of social conformity: implications for fundamental and applied research». *Frontiers Neuroscience* 9: 1-5. <https://doi.org/10.3389/fnins.2015.00337>.

Statista. 2023. *Languages spoken (at home) other than English in the United States by number of speakers in 2022*. <https://www.statista.com/statistics/183483/ranking-of-languages-spoken-at-home-in-the-us-in-2008/>.

Stolze, Rade Gundis. 2003. *Hermeneutik und Translation*. Tübingen: Narr.

Stringer, Scott M. 2020. «Letter from the City of New York Office of the Comptroller on legal interpreter bank and language services cooperatives». Ciutat de Nova York, 11 de febrer de 2020.

Sullivan, Shannon & Nancy Tuana, ed. 2007. *Race and epistemologies of ignorance*. Albany, NY: State University of New York Press. <https://doi.org/10.1353/book5200>.

Sundaram, Arya. 2023. «NYC's first African worker-owned language cooperative is open for business». *Gothamist*, 1 de setembre de 2023.

Svantesson, Dan Jerker B. 2013. «What is 'Law', if 'the Law' is not something that 'is'? A modest contribution to a major question». *Ratio Juris* 26 (3). <https://doi.org/10.1111/raju.12022>.

Tajfel, Henri & John C. Turner. 1979. «An integrative theory of intergroup conflict». En *The Social Psychology of Intergroup Relations*, edición de William G. Austin & Stephen Worchel, 33-47. Monterey: Brooks, Cole.

Tajfel, Henri & John C. Turner. 1986. «The social identity theory of intergroup behaviour». En *Psychology of intergroup relations*, edición de Stephen Worchel & William G. Austin, 7-24. Chicago: Nelson Hall.

Tasa Fuster, Vicenta. 2023. «Colonialismo lingüístico y legislación lingüística en América Latina y en España. La persistencia de las dinámicas históricas». En *La traducción y la interpretación como claves en la protección de los derechos lingüísticos de las comunidades indígenas*, edición de Cristina V. Kleinert, Esther Monzó-Nebot & Vicenta Tasa Fuster, 179-198. Granada: Comares.

Taylor, Melissa Floyd. 2007. «Professional dissonance». *Smith College Studies in Social Work* 77 (1): 89-99. https://doi.org/10.1300/J497v77n01_05.

Tipton, Rebecca. 2010. «On trust: Relationships of trust in interpreter-mediated social work encounters». En *Text and context: Essays on translation and interpreting in honour of Ian Mason*, edición de Mona Baker, Maeve Olohan & María Calzada Pérez, 188-208. Manchester: St Jerome Publishing.

Todorov, Tzvetan. 1972. «Introduction à la symbolique». *Poétique* 11: 273-308.

Toury, Gideon. 1982. «A rationale for descriptive translation studies». En *The manipulation of literature. Studies in literary translation*, edición de Theo Hermans, 16-41. Londres: Croom Helm. <https://doi.org/10.4324/9781315759029-2>.

Toury, Gideon. 1995. *Descriptive translation studies and beyond*. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.4>.

Toury, Gideon. 2012. *Descriptive Translation Studies – and Beyond*. Edició revisada. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.100>.

Tribunal Suprem. 2016. Resolució 18/2016 sobre el recurs de cassació 516/2015 per trencament de forma. Sala segona (penal). 26 de gener de 2016. <https://vlex.es/vid/593589466>.

Tribunal Suprem. 2022. Resolució 589/2022 sobre el recurs de cassació 2168/2020 per infracció de llei i precepte constitucional. Sala segona (penal). 15 de juny de 2022. <https://vlex.es/vid/906721881>.

Trosborg, Anna. 1994. «'Acts' in contracts: Some guidelines for translation». En *Translation studies. An interdisciplinary*, edición de Mary Snell-Hornby, Franz Pöchhacker & Klaus Kaindl, 309-318. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.2.37tro>.

Tryuk, Malgorzata. 2012. «The judge, the doctor, the immigration officer and the interpreter. Community interpreters' role perception – a Polish perspective». *The Interpreters' Newsletter* 17: 117-138.

Tymoczko, Maria. 2007. *Enlarging translation, empowering translators*. Manchester: St. Jerome.

Tymoczko, Maria & Edwin Gentzler, ed. 2002. *Translation and Power*. Amherst: University of Massachusetts Press.

Txabarriaga, Rocío. 2024. «Translation AI agency Lengoo files for bankruptcy». *Slator*, 19 de Març de 2024, 2024. <https://slator.com/translation-ai-agency-lengoo-files-for-bankruptcy/>.

Unger, Roberto Mangabeira. 1983. «The critical legal studies movement». *Harvard Law Review* 96 (3): 561-675. <https://doi.org/10.2307/1341032>.

Valdeón, Roberto A. 2013. «Doña Marina/La Malinche: A historiographical approach to the interpreter/traitor». *Target* 25: 157-179. <https://doi.org/10.1075/target.25.2.02val>.

Vargas, Raybblin. 2017. «Caracol Language Co-op». *Our Co-ops* (blog), GreenWorkers Cooperative. 22 de novembre de 2017. <https://www.greenworker.coop/caracollanguagecoop>.

Veglio, Maurizio. 2024. «Linguistic and epistemic discrimination against migrants in Italian asylum procedures». En *Toward inclusion and social justice in institutional translation and interpreting: Revealing hidden practices of exclusion*, edició d'Esther Monzó-Nebot & María Lomeña-Galiano, 47-76. Nova York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003349914-4>.

Venuti, Lawrence. 1995. *The translator's invisibility. A history of translation*. Nova York: Routledge.

Vermeer, Hans J. 1996. *Die Welt, in der wir übersetzen: Drei translatologische Überlegungen zu Realität, Vergleich und Prozeß*. Heidelberg: TEXTconTEXT-Verlag.

Vermeer, Hans J. 1986. «Übersetzen als kultureller Transfer». En *Übersetzungswissenschaft - Eine Neuorientierung: Zur Integrierung von Theorie und Praxis*, edició de Mary Snell-Hornby, 30-53. Tübingen: Francke.

Villa, Vittorio. 2006. «La teoria dell'interpretazione giuridica fra formalismo e antiformalismo». *Etica & Politica* 8 (1): 1-19.

Vohs, Kathleen D. & Roy F. Baumeister. 2016. «Understanding self-regulation». En *Handbook of self-regulation. Research, theory, and applications*, edició de Kathleen D. Vohs & Roy F. Baumeister, 1-9. Nova York: Guilford Press.

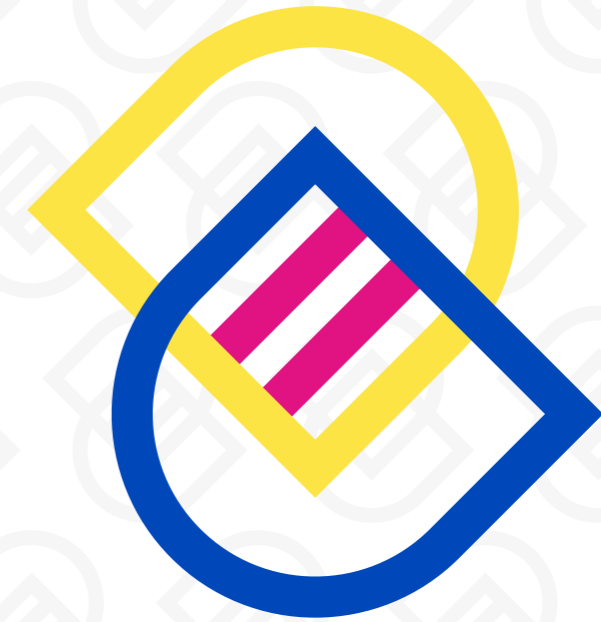
Volkmer, Ada. 2018. *Language justice curriculum: A resource for interpreters*. Asheville: Center for Participatory Change.

Wadensjö, Cecilia. 1998. *Interpreting as interaction*. Londres: Longman.

Wagner, David G. & Joseph Berger. 1997. «Gender and interpersonal task behaviors: Status expectation accounts». *Sociological Perspectives* 40 (1): 1-32. <https://doi.org/10.2307/1389491>.

White, Hayden. 1973. *Metahistory: The historical imagination in nineteenth-century Europe*. Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press.

Žižek, Slavoj. 1989. *The sublime object of ideology*. Londres: Verso.

**Càtedra de
Drets Lingüístics**

